

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Вітязь Тетяна Миколаївна

Допускається до захисту:
завідувач кафедри психології
д.економ.наук, к. псих.н., професор
_____ В.А. Оверчук
«__» _____ 20__р.

Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників

Спеціальність 053 Психологія
Кваліфікаційна бакалаврська робота

Науковий керівник:
Шель Н.В., доцент
кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент

Оцінка: ____/____/____

Голова ЕК: _____

АНОТАЦІЯ

Вітязь Т.М. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. Спеціальність 053 «Психологія», Освітня програма «Психологія». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У бакалаврській роботі висвітлено поняття психологічної особливості, описано психологічні чинники професійного самовизначення на основі поведінкових особливостей та темпераменту старшокласників. У ході проведення досліджень було визначено внутрішню мотивацію, що свідчить про внутрішні стимули та задоволення від обраної професійної діяльності. Також було виявлено вплив зовнішніх мотиваційних факторів, як позитивних так і негативних на учасників. Бакалаврська робота присвячена дослідженню з'ясування психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників та психологічних чинників.

У роботі висвітлено методики, зображено результати досліджень та відповідні висновки до них, додані анкети та опитувальники для проведення досліджень. Робота має таку структуру: три розділи, список використаних джерел з тридцяти двох найменувань, вісім підрозділів, анкети та опитувальники. У другому розділі висвітлено етапи та процедура дослідження особливостей професійного самовизначення та опис методів дослідження. У третьому розділі був викладений кореляційний аналіз, аналіз результатів емпіричного дослідження та практичні рекомендації.

У даній роботі висвітлені дослідження психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників та вказані методичні рекомендації.

Ключові слова: *психологічні особливості, самовизначення, чинники, старшокласники.*

ABSTRACT

Vityaz T.M. Psychological features of professional self-determination of high school students. Specialty 053 "Psychology", Educational program "Psychology". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The bachelor's work highlighted the concept of psychological features, described the psychological factors of professional self-determination based on the behavioral features and temperament of high school students. In the course of research, internal motivation was determined, which indicates internal incentives and satisfaction from the chosen professional activity. The influence of external motivational factors, both positive and negative, on the participants was also revealed. The bachelor's thesis is devoted to the study of psychological features of professional self-determination of high school students and psychological factors.

The work highlights the methods, depicts the results of research and their corresponding conclusions, and includes questionnaires and questionnaires for conducting research. The work has the following structure: three sections, a list of used sources of thirty-two names, eight subsections, questionnaires and questionnaires. The second chapter highlights the stages and procedure of researching the peculiarities of professional self-determination and the description of research methods. In the third chapter, correlation analysis, analysis of the results of empirical research and practical recommendations were presented.

In this paper, research on the psychological features of professional self-determination of high school students is highlighted and methodical recommendations are indicated.

Key words: *psychological features, self-determination, factors, high school students.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	7
1.1. Поняття професійного самовизначення у психологічній літературі....	7
1.2. Психологічні чинники професійного самовизначення старшокласників.....	11
1.3 Психологічні особливості старшокласників.....	15
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ТА ПРОЦЕДУРА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	20
2.1. Опис етапів та процедури дослідження.....	20
2.2. Опис методів дослідження	21
Висновки до розділу 2.....	27
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ.....	28
3.1 Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	28
3.2 Дослідження взаємозв'язку параметрів професійного самовизначення старшокласників	36
3.3. Практичні рекомендації для студентів щодо їх професійного самовизначення.....	37
Висновки до розділу 3.....	40
ВИСНОВОК.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність дослідження. Феномен професійного самовизначення старшокласників є важливим і багатоаспектним етапом розвитку особистості. Теоретичні підходи до його аналізу охоплюють різні аспекти саморозвитку та самореалізації. Підлітковий вік характеризується необхідністю прийняття важливих життєвих рішень, серед яких ключовими стають соціальне, особистісне та професійне самовизначення. Старшокласники повинні ретельно оцінювати свої перспективи, експериментувати з різними соціальними ролями та шукати відповіді на питання про своє майбутнє. Вибір професії є складним та відповідальним кроком, оскільки правильний вибір сприяє знаходженню свого місця в суспільстві.

Професійне самовизначення старшокласників є важливим етапом, який впливає на їх майбутнє та здатність робити свідомий вибір, що відповідає їхнім інтересам, здібностям та соціально-економічним умовам. Це дослідження актуальне для розуміння механізмів і факторів, що впливають на процес професійного самовизначення, а також для розробки ефективних методик і стратегій підтримки учнів у цьому процесі.

У наукових дослідженнях, як українських (І. Бех, А. Бунчук, В. Вишньовський, К. Гордійчук Л. Долинська, Г. Костюк, Л. Лупійко, І. Маноха, Н. Побірченко, І. Чорна та інші), так і зарубіжних (Е. Берн, А. Маслоу, Ф. Парсонс, Д. Сьюпер, Д. Тідеман та інші) вчених, розглядаються проблеми професійного самовизначення особистості. У цих дослідженнях аналізуються компоненти, механізми, типи, моделі та рівні професійного самовизначення, а також особливості його формування за допомогою професійної орієнтації.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному виявленні психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників.

Відповідно до поставленої мети було визначено наступні завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми професійного самовизначення.
2. Підібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників.

3. Емпірично дослідити психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників.
4. Надати методичні рекомендації щодо сприяння професійному самовизначенню старшокласників.

Об'єктом дослідження професійне самовизначення.

Предметом дослідження психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників.

Гіпотеза дослідження: Психологічні особливості старшокласників мають значний вплив на їх професійне самовизначення.

Для дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників ми використали психодіагностичний комплекс, до якого увійшли такі методики:

1. Методика К. Замфіра (в модифікації А. Реан) для вивчення мотивації професійної діяльності.
2. Диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО) Є. Клімова.
3. Опитувальник професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда (модифікація стимулюючого матеріалу В.В. Синявського, О. О. Яцишина).
4. Орієнтаційно-діагностична анкета спрямованості інтересів-2 (ОДАСІ-2) Б.О. Федоришина.

База проведення дослідження. Юрковецький ліцей Яришівської сільської ради Могилів-Подільського району Вінницької області. Обсяг вибірки 30 старшокласників 16 з яких хлопці, 14 – дівчата.

Наукова новизна дослідження Наукова новизна дослідження полягає в аналізі психологічних аспектів професійного самовизначення старшокласників у сучасній школі. Теоретичне значення роботи виявляється у глибокому науковому розгляді проблеми професійного самовизначення та створенні психодіагностичного комплексу для уточненого дослідження даної проблеми серед старшокласників.

Практична значимість дослідження полягає у розроблені практичних рекомендацій, що можуть бути використані психологами, педагогами у роботі зі старшокласниками для допомоги їм у професійному самовизначенні.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить _ аркушів друкованого тексту, _ таблиць і _ рисунків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Професійне самовизначення у психологічній літературі

Одним із вирішальних моментів у житті людини є її професійне самовизначення. Дослідження цього аспекту особистості має величезне значення для розуміння основних проблем психології, таких як формування особистості взагалі, а також ключового етапу її становлення у контексті професійного розвитку.

Хоча встановити точну дату появи терміну "професійне самовизначення" та початок його наукових досліджень складно, перша наукова праця, присвячена цій темі, відноситься до середини минулого століття. Вже наприкінці 50-х років ХХ століття та й донині, після тридцятилітньої перерви, дослідження феномену професійного самовизначення набули активності (до них відносяться науковці, такі як Г. Балл, Г. Костюк, В. Лозовецька, Є. Павлютенков, А. Піддячий, В. Рибалка, Б. Федоришин та інші).

Вчені, такі як К. Абульханова-Славська, П. Шавір, Є. Клімов, М. Пряжников, М. Тітма, досліджували професійне самовизначення в контексті розвитку особистості; а Є. Павлютенков, З. Павлютенкова, П. Шавір та інші досліджували вплив мотиваційно-ціннісної сфери особистості на вибір професії. Вчені, такі як В. Журавльов, М. Гінзбург, Є. Головаха, А. Кронік, досліджували планування майбутнього та життєві перспективи особистості. Крім того, І. Беха, Є. Головаха, Г. Костюк, М. Пряжников, С. Чистякова, П. Шавір та інші досліджували проблему "Я-концепції" як фактора професійного самовизначення особистості.

У роботах вітчизняних та зарубіжних науковців не існує єдиної концепції визначення терміну "професійне самовизначення", його структури, детермінантів і т. д. Так, К. О. Абульханова-Славська визначає професійне самовизначення як концепцію професійних перспектив. Вона виділяє такі рівні ідентифікації людини з професією: відсутність перспективи, кар'єра, професійний розвиток і творчий підхід до діяльності. П. А. Шавір розглядає професійне самовизначення як взаємодію двох систем: процес формування особистості, що є складовою системи самовдосконалення,

триває в процесі професійного самовизначення, а система суспільних орієнтирів реалізується в процесі професійного самовизначення, без якого молодь не може свідомо обрати професію.[19]

Згідно з психологічним словником, професійне самовизначення - це довготривалий динамічний процес, під час якого особистість робить рішення щодо вибору майбутньої професійної діяльності, враховуючи її індивідуально-психологічні можливості і потреби ринку праці, а також свій професійний розвиток [24].

При аналізі робіт зарубіжних дослідників виділено різні підходи до розуміння процесу професійного самовизначення. Наприклад, Ф. Парсон вважає, що відповідність між індивідуальними якостями особистості та обраною професією є ключовою, а пошук цієї відповідності має бути свідомим і розумним [16].

Х. Томз і Г. Рис розглядають самовизначення через призму теорії рішень, розглядаючи його як систему орієнтацій у різних професійних альтернативах та процесу прийняття рішень [25].

Д.Тідельман та О.Хара підходять до професійного самовизначення як до вибору між власними уподобаннями та професійними альтернативами, що формують картину перспектив професійного розвитку та "образу-Я" [26].

Д. Холанд розглядає професійне самовизначення як вибір професії на основі особистісного психотипу, інтелектуальних здібностей та самооцінки, ураховуючи зовнішні та внутрішні умови [39].

За теорією Сьюпера, професійне самовизначення розглядається як процес "саморозуміння", який акцентує на професійному дозріванні, розвитку та зрілості особистості, зазначаючи, що кожна людина підходить до багатьох професій з урахуванням своїх унікальних особливостей [40].

І. С. Кон стверджує, що професійне самовизначення починається з дитинства, коли дитина "пробує на смак" різні професійні ролі у дитячих іграх і засвоює поведінку, пов'язану з ними. У ранньому підлітковому віці настає час, коли потрібно вирішити, що визначить подальше життя [25].

Згідно з науковими теоріями Є. Клімова, Т. Кудрявцева, П. Шавіра та В. Чебишевої, процес професійного самовизначення є важливим етапом розвитку

особистості. В. Чебишева стверджує, що вибір професії - це складний, тривалий і часто повторюваний процес, який безпосередньо пов'язаний з розвитком особистості в цілому, і його не можна розглядати як одноразову подію. Цій думці підтримує й Є. Клімов, який зазначає, що процес професійного самовизначення не закінчується лише вибором професії у молодому віці, і під час трудового життя часто виникають проблеми щодо вибору професії, спеціальності та уточнення цього вибору [13].

Є. Клімов розглядає професійне самовизначення на двох рівнях. Перший - гностичний (переосмислення свідомості та самосвідомості), другий - практичний рівень (реальні зміни у соціальному статусі людини) [19].

Мотиви, а точніше, їх система та ієрархія, що визначають ставлення до майбутньої професії, грають надзвичайно важливу роль у професійному самовизначенні старшокласників.

Мотивація вибору професії є психологічною основою для пошуку свого покликання, коли людина відчуває емоційні переваги своєї роботи та моральні переконання, оцінює свої професійні можливості. На успіх професійної підготовки та продуктивність у майбутній реалізації себе у професії значний вплив має адекватна та сформована мотивація до вибору професійної діяльності. Такі фактори включають визначеність та стійкість професійних намірів, реалістичність власних можливостей і життєвої ситуації, усвідомлення власних мотивів до вибору професії та перевагу внутрішньої мотивації перед зовнішніми мотивами [34].

С. Крягжде наголошує на тому, що професійне самовизначення може починатися з двох аспектів: вибору конкретної професії або лише її соціального статусу та шляху набуття. Це означає, що старшокласник може спочатку вибирати загальні соціальні шляхи, відкладаючи конкретний вибір професії на майбутнє. Такий підхід С. Крягжде вважає обмеженим і нижчим за якісним рівнем професійного самовизначення [18].

Ф. Філіпов підкреслює, що професійне самовизначення ґрунтується на усвідомленні певної соціальної позиції, що включає розуміння свого соціального минулого, сучасного та майбутнього. Така "соціально-професійна" орієнтація

базується на розумінні свого соціального походження, реальних умов і обставин, а також на аналізі можливостей змінити цю позицію в майбутньому [13].

Згідно з провідними дослідниками, професійне самовизначення передбачає досягнення таких аспектів:

Соціальної зрілості: це оволодіння правовими нормами, засобами сумісної професійної діяльності, співробітництва та прийнятими у суспільстві стандартами професійного спілкування.

Особистісної зрілості: це оволодіння засобами самовираження, протидії професійним деформаціям і емоційному вигоранню особистості.

Діяльнісної зрілості: це оволодіння на високому рівні професійною діяльністю, засобами самореалізації і саморозвитку особистості в професії, здатність до творчих проявів своєї індивідуальності.

Л. Федоренко, оглядаючи літературні джерела, виділяє три основні підходи до розуміння терміну "професійне самовизначення":

Контекст життєвого самовизначення особистості: цей підхід розглядає професійне самовизначення як здатність особистості виходити за межі власного "я" і виявляти нові смисли в конкретній сфері.

Контекст вікових закономірностей психічного розвитку: цей підхід аналізує професійне самовизначення в рамках вікових особливостей психічного та особистісного розвитку підліткового та юнацького віку.

Контекст формування суб'єкта професійної діяльності та самосвідомості фахівця: цей підхід розглядає професійне самовизначення в контексті формування людини як суб'єкта професійної діяльності та розвитку її самосвідомості.

І. Беганським були визначені наступні форми самовизначення особистості:

Самовизначення в конкретній трудовій функції, де самореалізація відбувається в межах виконуваної діяльності і обмежена вибором і діапазоном дій людини.

Самовизначення на певному трудовому посту, що включає реалізацію різноманітних функцій з чітко визначеними правами та виробничими завданнями.

Самовизначення на рівні конкретної спеціальності, що дозволяє відносно безболісну зміну різних трудових постів та розширює можливості самореалізації особистості.

Самовизначення в конкретній професії, де працівник може виконувати суміжні види трудової діяльності, вибираючи не лише трудові пости, але й спеціальності.

Життєве самовизначення, що включає в себе професійну діяльність, навчання, змушене безробіття, дозвілля тощо, тобто передбачає вибір та реалізацію соціальних ролей і способу життя.

Особистісне самовизначення являє собою вищий прояв життєвого самовизначення, коли людина не просто виконує соціальні ролі, але створює нові, знаходячи унікальний "образ Я" і сприяючи його розвитку серед оточуючих.

Самовизначення особистості в культурі є вищим рівнем особистісного самовизначення, коли людина вносить значний внесок у розвиток культури в широкому розумінні (мистецтво, наука, виробництво, релігія та інші сфери).

1.2 Психологічні чинники професійного самовизначення страшокласників.

Коли мова заходить про професійне самовизначення, вирішальним є розуміння того, які чинники впливають на цей вибір. У цьому процесі беруть участь здібності, мотивація та інтереси особистості, а також враховується попит на робочу силу у сучасному світі. Оскільки цей процес складний, існує багато факторів, які на нього впливають. Чинник, згідно з українським словником, є "умовою, рушійною силою, причиною будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис" [9].

У науковій літературі ідентифікувалися наступні класифікації чинників, що впливають на готовність до професійного самовизначення [6]:

Класифікація соціальних чинників на макро- та мікрорівні:

Макрорівень включає соціальну структуру суспільства, механізми соціальної стратифікації та роль освіти в цих механізмах.

Мікрорівень охоплює соціальний статус і освіту батьків особистості, її расову та етнічну приналежність, успішність навчання в школі.

Класифікація чинників за характером впливу на суб'єкта професійного самовизначення:

Об'єктивні чинники, що діють однаково на різних осіб (наприклад, етапи навчання та професійна спрямованість).

Суб'єктивні чинники, пов'язані з особистісними характеристиками учнів (наприклад, рівень самосвідомості та цілеспрямованості).

Соціально-психологічні чинники, що відображають індивідуалізований вплив навколишнього середовища (наприклад, вплив родини, друзів, вчителів).

Класифікація чинників на основі професійної орієнтації:

Внутрішні (особистісні) чинники, такі як мотивація, здібності, рівень підготовки, соціально-демографічні характеристики.

Зовнішні чинники, які безпосередньо впливають на особистість та її професійне самовизначення: родина, друзі, представники професійних груп; засоби масової інформації; освітні та професійні заклади тощо.

Громадські та професійні чинники, такі як заходи з професійної орієнтації у навчальних закладах, інформація від служб зайнятості, екскурсії на підприємства та загальна ситуація професійного самовизначення (такі як потреби регіону у кадрах, соціально-економічна ситуація тощо).

Є. О. Клімов запропонував одну з класифікацій впливів на професійне самовизначення, яка включає вісім основних чинників:

а) позиція батьків, старших членів сім'ї; б) позиція друзів; в) позиція шкільних педагогів; г) особисті професійні плани; ґ) здібності людини; д) рівень домагань на суспільне визнання; е) інформованість про професії; є) схильності людини.

Д. С'юпер в своїх дослідженнях виділив два типи чинників: суб'єктивні фактори вибору професії (Я-концепція) та об'єктивні детермінанти типів кар'єри. Теорія професійного розвитку Д. С'юпера розглядає вибір професії як одну з фаз професійного розвитку, а індивідуальні професійні переваги – як намагання людини формувати Я-концепцію. Я-концепція – твердження, якими особистість бажає сказати про себе. Професійна Я-концепція – твердження особистості щодо професії. Характеристики, що є загальними для професійної і загальної Я-концепції, утворюють

тезаурус понять, який може бути використаний для прогнозу професійного вибору. Суб'єкт вибирає професію, вимоги якої забезпечать йому у виконання ролі, що узгоджується з його Я-концепцією.

Також, Е. Гінзберг [6] наводить ряд різних чинників, які впливають на професійне самовизначення особистості. В його класифікації основних чинників виділяється вісім:

Вплив батьків, які здійснюють цей вплив різними способами, зокрема: через спадковість професії та продовження "сімейного бізнесу", демонструючи свій приклад, виховуючи дитину та впливаючи на її інтереси та захоплення. У підлітковому віці батьки можуть впливати на вибір навчального закладу та спеціальності, а також впливати на припинення навчання за обраною спеціальністю. Мотиви такої поведінки можуть бути різними: власні нереалізовані професійні мрії, бажання дитини досягти вищого соціального статусу, недовіра до вибору дитини тощо.

Вплив друзів;

Вплив вчителів у старших класах;

Очікування суспільства стосовно роботи для чоловіків та жінок (статеві стереотипи);

Рівень інтелекту та здібностей людини, яка обирає професію;

Соціально-економічний попит на професію, можливості навчання та працевлаштування, матеріальна та соціальна значимість професії;

Шкільна успішність;

Соціальний статус: представники малозабезпечених соціальних груп та національних меншин мають обмеженіші можливості вибору професії порівняно з представниками з більш забезпечених соціальних груп [6].

Психологи розрізняють об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на вибір професії. Серед суб'єктивних факторів виділяються інтереси (як пізнавальні, так і професійні), здібності (психологічні характеристики, необхідні для успішного виконання певних видів діяльності), темперамент та характер. Об'єктивні фактори охоплюють освіту (академічну успішність), стан здоров'я та знання про світ праці.

Проте важливі елементи, такі як обізнаність, досвід, емоційне ставлення та мотивація, формуються ще в шкільному віці, коли формуються цілі щодо майбутнього кар'єрного шляху [12].

Серед суб'єктивних факторів, які лежать в основі професійного самовизначення, виділяються такі: усвідомлення цінності суспільно корисної праці; загальна орієнтація в соціально-економічній ситуації країни; усвідомлення необхідності загальної і професійної підготовки для повноцінного самовизначення та самореалізації; загальна орієнтація у світі професійної праці; виділення подальшої професійної мети (мрії); узгодження мрії з іншими важливими життєвими цілями (сімейними, особистими); знання про вибрані цілі; знання про внутрішні перешкоди, які ускладнюють досягнення вибраної мети та інші [10].

Згідно з М. М. Захаровим, вибір професії обумовлений впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Зовнішні фактори охоплюють актуальні потреби суспільства у кадрах, соціальні умови життя, сімейні обставини та інше. Внутрішні фактори включають погляди, установки на працю, життєву позицію, активність і свідомість діяльності людини [6].

Л. Д. Столярєнко виділяє два види чинників, які впливають на професійне самовизначення: суб'єктивні та об'єктивні. До суб'єктивних відносяться темперамент, інтереси, характер, здібності, а до об'єктивних - стан здоров'я, рівень успішності, соціальні характеристики тощо [6].

О.І. Зеліченко та О.Г. Шмельов виокремили систему зовнішніх і внутрішніх факторів, які мотивують до професійного вибору.

Серед зовнішніх факторів вони вказали на:

Тиск, який може включати об'єктивні вимоги, рекомендації, поради, вказівки з боку інших, а також особисті обставини.

Тяжіння та відштовхування, що включають традиційні еталони соціального успіху, приклади з оточення та інші впливи.

Інерція, яка може включати стереотипи наявних соціальних ролей і звичні заняття.

Щодо внутрішніх факторів, вони включають:

Власні мотиваційні фактори професії, які враховують предмет праці та процес праці, умови праці та можливості позапрофесійних цілей.

Умови праці, які охоплюють фізичні, територіально-географічні, організаційні та соціальні аспекти.

Можливості позапрофесійних цілей, такі як можливості громадської роботи, досягнення соціального статусу та здоров'я.

Крім того, К. Платонов у своїх дослідженнях готовності до вибору професії виділив компоненти ідейно-морального, когнітивного, практичного та психологічного аспектів, враховуючи позитивне ставлення до професії та уміння зіставляти власні здібності з вимогами роботи.[8]

1.3 Психологічні особливості старшокласників

Віковий період психологічного розвитку учня старших класів визначається як період ранньої молодості. Соціальна ситуація розвитку старшокласника породжує суперечність між ідентифікацією та індивідуалізацією його особистості серед оточення. Юнаки прагнуть до незалежності, самостійності, захищають своє право на індивідуальність. Активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, посилюється прагнення свідомо будувати свою поведінку відповідно до існуючих суспільних норм і вимог. Результатом взаємодії процесів індивідуалізації та ідентифікації є диференціація розумових здібностей та інтересів, розвиток інтегральних механізмів самосвідомості, вироблення світогляду, життєвої позиції [4].

Провідною діяльністю для старшокласників виступає навчально-професійна діяльність. Центральним новоутворенням особистості у ранній юності є готовність старшокласника до життєвого самовизначення, осередком якого є професійний вибір. Юнацькому спілкуванню притаманні дві протилежні тенденції: розширення його сфери та зростаюча індивідуалізація [5].

Поведінка особистості в конфліктній ситуації визначається насамперед її індивідуальнопсихологічними особливостями, які розуміються як неповторна своєрідність психіки людини. Індивідуальні особливості особистості найяскравіше виявляються в темпераменті, характері та здібностях, у пізнавальній, емоційній, вольовій діяльності, потребах та інших процесах [3].

Темперамент визначається як сукупність властивостей, які характеризують динамічні особливості перебігу психічних процесів і поведінки людини, їх силу, швидкість, виникнення, припинення та зміну. Характер людини розуміється як сукупність стійких індивідуальних особливостей особистості, що складається і виявляється в діяльності і спілкуванні, обумовлюючи типові для індивіда способи поведінки. Окрім індивідуально-психологічних характеристик особистості, що визначають особливості поведінки в конфліктній ситуації, виділяють особливості емоційного реагування людини.

Конфліктна ситуація визначається як така, що становить перешкоду для досягнення поставленої мети хоча б одного з учасників взаємодії. Конфліктна ситуація обов'язково передбачає суперечливі позиції сторін із будь-якого приводу, прагнення до протилежних цілей, використання різних засобів для їх досягнення, розбіжність інтересів, бажань. Стиль поведінки в конкретному конфлікті визначається тією мірою, в якій людина хоче задовольнити власні інтереси (діючи пасивно чи активно) та інтереси іншої сторони (діючи спільно чи індивідуально). Виділяється п'ять основних стратегій людської поведінки в конфліктній ситуації: уникнення, суперництво (боротьба), компроміс, співробітництво, пристосованість (відхід від конфлікту). Основою для виділення стратегій поведінки є динаміка співвідношення між ступенем настирливості в задоволенні своїх інтересів і ступенем готовності піти назустріч опоненту в задоволенні його інтересів [2; 5].

Професійне самовизначення є складним і багатогранним процесом, на який впливають різноманітні фактори. Ці фактори можна класифікувати за соціальним рівнем, характером впливу та орієнтацією на професію. Важливими є як об'єктивні чинники (наприклад, етапи навчання та професійна спрямованість), так і суб'єктивні (особистісні характеристики, мотивація, інтереси). Також значний вплив мають соціально-психологічні чинники, такі як родина, друзі та освітні заклади. Різні дослідники, як Є. О. Клімов, Д. С'юпер та Е. Гінзберг, виділяють специфічні аспекти впливу на професійне самовизначення, акцентуючи на ролі соціальних умов, особистісних властивостей та суспільних очікувань. Таким чином, успішне

професійне самовизначення вимагає врахування всього спектра впливів, що формують особистість та її професійні уподобання.

Висновки до розділу 1

Професійне самовизначення визначається як складний, багатоетапний процес, що охоплює значну частину життєвого шляху особистості. Цей процес включає прийняття рішень щодо вибору майбутньої професійної діяльності, засноване на індивідуально-психологічних можливостях особистості та потребах ринку праці, а також становлення особистості в професійній сфері.

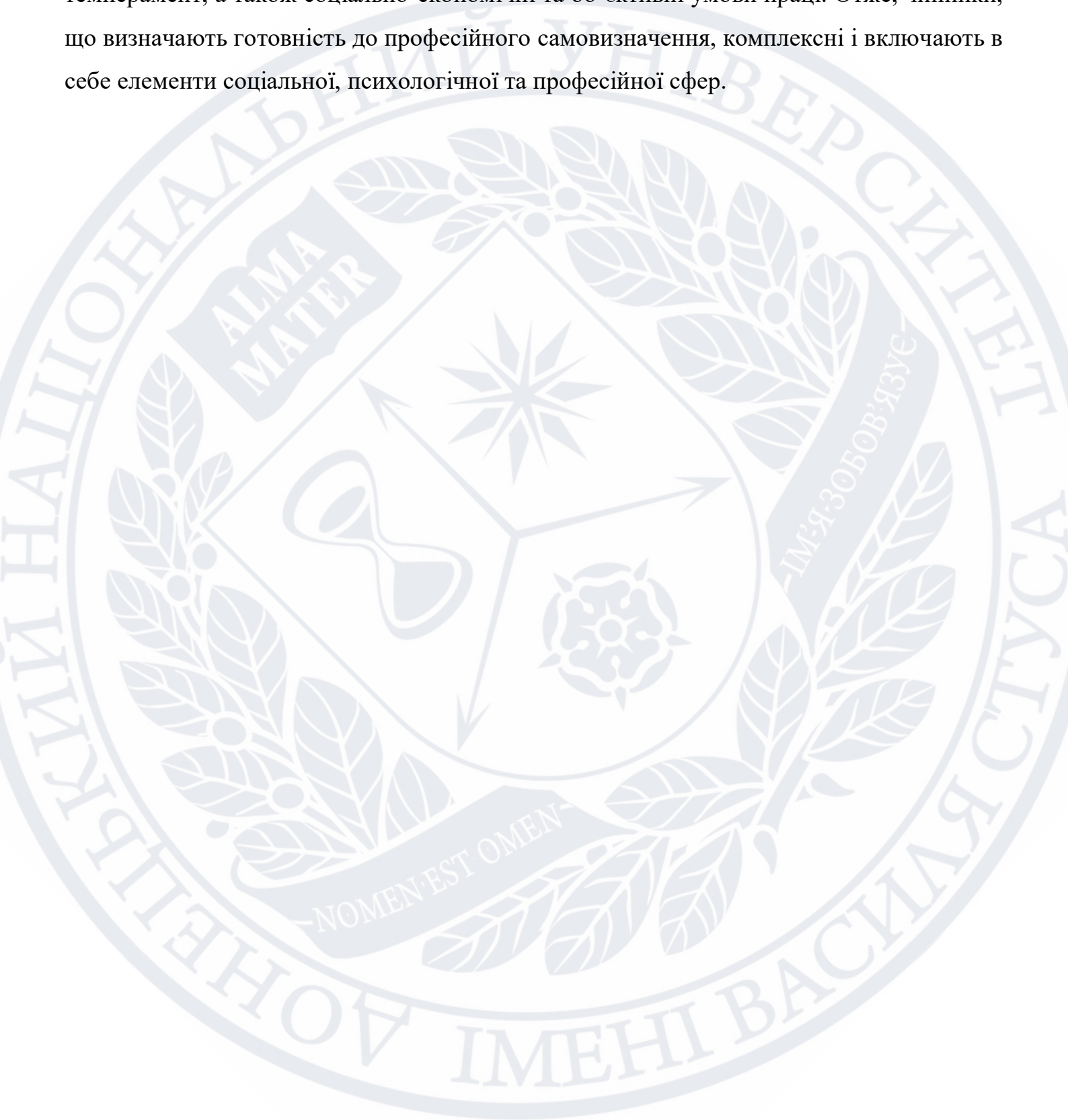
Згідно з різними теоріями та поглядами вчених, професійне самовизначення розглядається як довготривалий процес прийняття особистістю рішень щодо вибору майбутньої професійної діяльності. К. О. Абульханова-Славська розглядає його як поняття перспективи професії, виділяючи різні рівні ідентифікації з нею. Погляди вчених розпадаються на різні аспекти: взаємодія індивідуальних якостей з конкретною професією, вибір соціального статусу та шляху набуття, визначення особистісного психотипу, теорія рішень, урахування уподобань та професійних альтернатив.

Професійне самовизначення, за концепцією Є. Клімова, включає гностичний та практичний рівні, що означає перебудову свідомості та реальні зміни соціального статусу людини. Мотивація вибору професії, визначена системою та ієрархією мотивів, грає ключову роль у цьому процесі, впливаючи на успіх професійної підготовки та реалізацію у професії. Ступінь соціальної, особистісної та діяльнісної зрілості визначає досягнення основних аспектів професійного самовизначення, таких як співробітництво, саморозвиток та творчість в професійній діяльності.

У науковій літературі розглядаються різноманітні класифікації чинників, впливаючих на готовність до професійного самовизначення. Перша класифікація розподіляє чинники за соціальним рівнем і характером впливу на суб'єкт. До соціальних чинників на макро- та мікрорівнях відносять соціальну структуру суспільства та освіту, відповідно. Чинники об'єктивності, суб'єктивності та соціально-психологічні чинники становлять другу класифікацію.

Окремі вчені, такі як Клімов, С'юпер, і Гінзберг, виокремлюють різні аспекти впливу, такі як інтереси, здібності, соціальне середовище та мотивація. Важливість психологічних чинників визначається їхнім впливом на формування цінностей, орієнтацій та мети у професійному самовизначенні. Різні автори також виділяють

об'єктивні та суб'єктивні фактори вибору професії, враховуючи інтереси, здібності, темперамент, а також соціально-економічні та об'єктивні умови праці. Отже, чинники, що визначають готовність до професійного самовизначення, комплексні і включають в себе елементи соціальної, психологічної та професійної сфер.

РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ТА ПРОЦЕДУРА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

2.1. Опис етапів та процедури дослідження

Для аналізу психологічних характеристик професійного самовизначення старшокласників було розроблено психодіагностичний комплекс. Він включає наступні методики:

1. Методика К. Замфіра (в модифікації А. Реана):

- Мета: Дослідження мотивації професійної діяльності.
- Процедура: Учасникам пропонують серію тверджень, що стосуються різних аспектів мотивації. Вони оцінюють ступінь згоди з кожним твердженням за шкалою від 1 до 5.

2. Диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО) Є. Клімова:

- Мета: Виявлення типу професійної спрямованості (людина-людина, людина-техніка, людина-знакова система, людина-художній образ, людина-природа).
- Процедура: Учасники відповідають на серію запитань, що допомагають визначити їхні переваги та схильності до різних типів професійної діяльності.

3. Опитувальник професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда (модифікація стимульного матеріалу В.В. Синявського, О.О. Яцишина):

- Мета: Дослідження професійних інтересів і переваг.
- Процедура: Учасникам пропонуються різноманітні професійні ситуації та діяльності, які вони оцінюють за ступенем привабливості.

4. Орієнтаційно-діагностична анкета спрямованості інтересів-2 (ОДАСІ-2) Б.О. Федоришина:

- Мета: Визначення спрямованості інтересів старшокласників.
- Процедура: Учасники відповідають на запитання анкети, що стосуються їхніх інтересів і захоплень у різних сферах діяльності.

Етапи дослідження:

1. Підготовчий етап:

- Вибір цільової групи (старшокласники).
- Підготовка і тестування інструментарію.

- Отримання необхідних дозволів від адміністрації навчальних закладів та батьків.

2. Проведення діагностики:

- Організація зустрічей з учасниками.
- Роз'яснення мети дослідження та інструктаж щодо заповнення анкет і опитувальників.
- Заповнення учасниками психодіагностичних методик.

3. Обробка даних:

- Збір і кодування отриманих даних.
- Статистична обробка результатів з використанням відповідних програм (наприклад, SPSS).

4. Аналіз результатів:

- Інтерпретація отриманих даних.
- Порівняння результатів між різними групами учасників (наприклад, за статтю, віком, рівнем успішності).

5. Підготовка звіту та висновків:

- Формулювання висновків щодо психологічних характеристик професійного самовизначення старшокласників.
- Розробка рекомендацій для освітніх установ і батьків щодо підтримки професійного самовизначення учнів.

2.2. Опис методів дослідження

Для діагностики професійної мотивації було використано опитувальник “Методика визначення професійної мотивації К. Замфіра (у модифікації А. А. Реана)” дозволяє розрізняти внутрішню та зовнішню мотивацію. Внутрішня мотивація проявляється, коли особа цінує сам процес діяльності. Зовнішня мотивація виникає, коли професійна діяльність спрямована на задоволення зовнішніх потреб, таких як соціальний престиж, заробітна плата тощо.

Зовнішні мотиви поділяються на позитивні та негативні. Позитивні зовнішні мотиви є більш ефективними і бажаними з усіх точок зору, порівняно з негативними зовнішніми мотивами.

Внутрішня мотивація - це сила, що спонукає до дій, яка виникає з внутрішнього бажання або інтересу особи. Особа, яка діє з внутрішньою мотивацією, зазвичай відчуває внутрішнє задоволення від самого процесу виконання завдання або досягнення мети. Внутрішньо мотивовані особи рухаються вперед, спираючись на свої власні цілі, цінності та інтереси.

Зовнішньо позитивна мотивація - це стимули або винагороди, які надаються ззовні та мають на меті посилити певні дії або поведінку. Це може включати похвалу, винагороди, заохочення та інші позитивні впливи. Особа, що має зовнішньо позитивну мотивацію, може бути стимульована до дій обіцянкою винагороди або заохоченням.

Зовнішньо негативна мотивація - це стимули або загрози негативних наслідків, які також надходять із зовнішнього середовища. Це може включати кару, втрату винагороди, критику або інші негативні впливи. Особа, яка має зовнішньо негативну мотивацію, може уникати певних дій або змінювати свою поведінку, щоб уникнути негативних наслідків.

Ці три типи мотивації можуть взаємодіяти в різних ситуаціях та грати різні ролі в формуванні поведінки та досягненні цілей.

Опитувальник професійної спрямованості (ОПС), розроблений Д. Голандом (модифікація стимульного матеріалу В.В Синявського, О. О. Яшишина), є важливим інструментом для визначення професійних інтересів особистості.

Цей метод дозволяє людям знайти оточення і роботу, які найкраще відповідають їхнім здібностям, відображають їхні інтереси, цінності та орієнтації. Д. Голанд визначив шість типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенційний, підприємницький, артистичний. Кожному типу особистості відповідає шість типів професійного оточення з аналогічними назвами.

Основна ідея методики Голанда полягає в тому, що успішність у професійній сфері, задоволеність роботою та інші аспекти визначаються, насамперед, відповідністю типу особистості характеристикам типового професійного оточення. Представники різних професій виявляють певну однорідність за психологічними ознаками. Люди, які обирають однакові професії, мають спільні інтереси, погляди, нахили, а також подібні психофізіологічні властивості. Оскільки представники кожної

професійної групи подібні за рядом характеристик, вони часто взаємодіють однаковим чином, створюючи власне інтерперсональне середовище. Таким чином, можна заключити, що існує модель професійного оточення, яке оточує людину.

Характеристика типів особистості:

Реалістичний тип характеризується як чоловічий, несоціальний, емоційно стабільний, і орієнтований на сьогодення. Його представники спеціалізуються в роботі з конкретними об'єктами та їх практичним використанням, такими як інструменти, технічні пристрої, тварини і транспортні засоби. Вони частіше обирають професії, що вимагають моторних навичок, спритності та конкретності, такі як механіки, електрики, інженери, агрономи, садівники, токарі, водії, будівельники тощо. Для цього професійного типу характерні переважно невербальні інтелектуальні здібності, де психомоторні навички переважають над математичними та мовними.

Інтелектуальний тип орієнтований на розумову працю, відрізняється аналітичністю, раціональністю, незалежністю і оригінальністю. Цей тип передбачає перевагу теоретичним і практичним цінностям, зосереджуючись на розв'язанні абстрактних завдань. Представники цього типу віддають перевагу науковим професіям, таким як ботаніки, астрономи, фізики та математики, володіючи розвиненими як вербальними, так і невербальними здібностями.

Соціальний тип має за мету встановлення тісного контакту з оточуючим середовищем. Він володіє соціальними вміннями та потребує соціальних контактів. Йому властиві гуманність, бажання навчати і виховувати. Представники цього типу віддають перевагу професіям в галузі навчання, лікування та обслуговування, таким як лікарі, вчителі та психологи, володіючи хорошими вербальними і відносно слабкими невербальними здібностями.

Конвенційний тип віддає перевагу чітко структурованій діяльності, заснованій на звичаях і визначена соціальними стандартами. Він володіє добрими навичками спілкування, але в той же час виявляє консерватизм та ригідність. Йому підходять професії, пов'язані з розрахунками та офісною роботою, такі як бухгалтери, касири та економісти, володіючи математичними здібностями і певним рівнем вербальних навичок.

Підприємницький тип особистості віддає перевагу сферам діяльності, які дозволяють йому проявити свою енергію, ентузіазм та домінантність. Цей тип особистості віддає перевагу високостатусним ролям і владі, володіючи широким спектром діяльності в управлінні, бізнесі та спорті. Він віддає перевагу роботі, яка не вимагає великої концентрації уваги або фізичної праці.

Артистичний тип особистості віддає перевагу творчому підходу до діяльності, відхиляючись від структурованих проблем та фізичних видів діяльності. Цей тип особистості покладається на емоції, інтуїцію та уяву у спілкуванні. Він володіє складними поглядами на життя та гнучкістю рішень.

Диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО), розроблений Є. А. Клімовим, є високоефективним інструментом для визначення професійних інтересів особистості. Він дозволяє кожній особі виявити свої унікальні нахили до певного типу діяльності, які обумовлені її інтересами, стилем життя, способом мислення, навичками та підсвідомими прагненнями.

Цей метод допомагає особам зрозуміти, що для них важливо в професійному відношенні: чи це реалізація творчого потенціалу, чи внесок у добробут громади, чи робота, зосереджена на економічному результаті. Використовуючи цей метод, ви можете визначити свій особистісний тип та отримати глибше розуміння своїх схильностей до різних видів діяльності.

ДДО може бути корисним для різних категорій осіб: для школярів-старшокласників, які визначають свій майбутній шлях у навчанні; для студентів, які прагнуть осмислити правильність свого вибору професії; для компаній, які обирають персонал під час прийому на роботу; для осіб, які вже мають професію, але розглядають можливість перекваліфікації та думають, яку нову професію варто обрати; для працівників будь-якої компанії, які бажають оптимізувати свій робочий процес і направити свої здібності в правильному напрямку.

Автор даного тесту описує п'ять основних груп схильностей, що визначають особистість за класифікацією Є.А. Клімова. П'ять психотипів особистості включають:

Людина – Природа – цей тип охарактеризований тими, хто має прагнення поліпшити навколишнє середовище, легко вступає в контакт з природою і тваринами.

Сюди відносяться садівники, ландшафтні дизайнери, працівники лісової і садової промисловості, ветеринари, екологи, дослідники флори і фауни, зоологи, ботаніки, геологи, картографи та метрологи.

Людина – Людина – цей тип є соціально спрямованим і схильним до спілкування, надання допомоги іншим, встановлення взаєморозуміння з аудиторією. Це підходить для професій в освіті, вихованні, соціальній діяльності, медицині, правовій сфері, журналістиці та адміністративній роботі.

Людина – Художній образ – цей тип описує творчих і художньо нахилених людей, які займаються мистецькою, письменницькою, музичною та архітектурною діяльністю. Це може включати дизайнерів, художників, композиторів, письменників і режисерів, а також виконавців і виробників мистецтва, таких як оформлювачі, музиканти, ювеліри, актори тощо, або фахівці, які працюють з творами мистецтва, такі як реставратори, маляри, шліфувальники і майстри розпису.

Людина – Знакова система – цей тип підходить для людей з математичним складом розуму і може обирати професії, такі як програмісти, бухгалтери, бібліотекарі, економісти, нотаріуси, редактори, організатори діловодства, інспектори, історики, математики тощо.

Людина – Техніка – цей тип визначає людей, схильних до технічних видів професій, таких як виготовлення деталей, робота з технікою, механізми, відновлення і ремонт, винаходи і нововведення, випробувальні та перевірочні роботи.

Опитувальник ДДО дозволяє розпізнати професійні схильності та підсвідомі здібності до конкретного виду діяльності, що робить його ідеальним для профорієнтації серед школярів і старшокласників.

4. Орієнтаційно-діагностична анкета спрямованості інтересів-2 (ОДАСІ2), розроблена Є. А. Клімовим, є важливим інструментом для оцінки характеру та особливостей навчальних інтересів учнів.

Цей метод використовує аркуші запитань, які розділені на сімнадцять груп інтересів. Ці групи відображають різні напрямки пізнавальної і практичної діяльності людини, включаючи природничий, технічний, гуманітарний, педагогічний, підприємницький, військовий, спортивний і обслуговуючий напрямки.

Ці групи інтересів охоплюють основні галузі знань і діяльності учнів, які використовуються як у навчальному процесі школи, так і в позашкільному житті. Хоча ці групи не вичерпують всіх можливих напрямків пізнавальної діяльності людини, результати тестування за цією методикою дозволяють зробити висновки щодо наявності учнів інтересів у різних сферах діяльності.

Запитання у бланку розташовані так, що кожні сімнадцять пунктів повторюються для кожної групи інтересів, але в іншій інтерпретації. Цей підхід дозволяє виявити та проаналізувати індивідуальні особливості прояву інтересів учнів у різних напрямках діяльності.

Оцінка проводиться двояко: за кількістю плюсів у вертикалі, що вказує на інтенсивність прояву інтересу кожного учня, та за якісними критеріями, заснованими на специфічному підборі запитань та їх розташуванні за номерами. Такий аналіз дозволяє оцінити загальне бажання учня отримувати знання, активний інтерес до розширення знань та їх практичного використання в різних сферах.

Сформований нами психодіагностичний комплекс дає можливість виявити такі особливості професійного самовизначення як: тип мотивації, тип особистості та інтереси.

Висновки до розділу 2

Процес професійного самовизначення є важливим та багатофакторним, він відіграє критичну роль у життєвому шляху кожної людини. Для учнів старших класів цей процес може бути особливо складним, оскільки він вимагає глибокого самоаналізу та розуміння власних здібностей, інтересів та цінностей.

Для аналізу особливостей професійного самовизначення старшокласників було розроблено комплекс психодіагностичних методик, який включає наступні інструменти:

Методика визначення професійної мотивації К. Замфіра (у модифікації А. А. Реана), яка дозволяє дослідити три типи мотивації: внутрішню, зовнішню позитивну та зовнішню негативну.

Опитувальник професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда (модифікація стимульного матеріалу В.В Синявського, О. О. Яшишина), який визначає шість типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенційний, підприємницький та артистичний.

Диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО) Є. А. Клімова, який досліджує п'ять основних груп схильностей: людина – природа, людина – людина, людина – художній образ, людина – знакова система, людина – техніка.

Орієнтаційно-діагностична анкета спрямованості інтересів-2 (ОДАСІ-2) Б.О. Федоришина, яка оцінює 17 груп навчальних інтересів: природничий, технічний, гуманітарний, педагогічний, підприємницький, військовий, спортивний, обслуговуючий.

За допомогою цього психодіагностичного комплексу дослідники можуть отримати комплексний профіль професійного самовизначення старшокласника, який включає тип мотивації, тип особистості, професійні інтереси та навчальні інтереси.

Для більш точного та всебічного вивчення особливостей професійного самовизначення старшокласників рекомендується використовувати цей психодіагностичний комплекс у поєднанні з іншими методами дослідження.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

3.1 Аналіз результатів емпіричного дослідження.

У дослідженні взяло участь 30 старшокласників Юрковецького ліцею Яришівської сільської ради Могилів-Подільського району Вінницької області, з них 14 дівчаток та 16 – хлопчиків.

Мотиваційний тип учасників дослідження було визначено за допомогою методики визначення професійної мотивації К. Замфіра (у модифікації А. А. Реана). Отримані результати емпіричного дослідження наведено в таблиці 3.1.

	Хлопці		Дівчата		Разом	
	А. К.	у %	А. К.	у %	А. К.	у %
Внутрішня мотивація	8	50	7	50	15	50
Зовнішня позитивна мотивація	5	31	1	7	6	20
Зовнішня негативна мотивація	3	19	6	43	9	30
Всього	16	100%	14	100%	30	100%

Таблиця 3.1. Тип мотивації.

В результаті дослідження було виявлено, що 50% чоловіків та 50% жінок мають внутрішню мотивацію. Щодо зовнішньої позитивної мотивації, вона присутня у 31% чоловіків та лише 7% жінок. Зовнішня негативна мотивація виявлена у 19% чоловіків та 43% жінок.

У загальному вимірі, 50% респондентів мають внутрішню мотивацію, 20% - зовнішню позитивну мотивацію, а 30% - зовнішню негативну мотивацію. Ці дані свідчать про те, що внутрішня мотивація є домінуючою для більшості респондентів.

Зовнішня негативна мотивація також виявляється, але менш виражено, тоді як зовнішня позитивна мотивація є найменш поширеною.

Внутрішня мотивація характеризується бажанням виконувати конкретну діяльність заради самої дії, де основним стимулом є отримання нових знань, особистий розвиток, відчуття задоволення та радості.

Зовнішня негативна мотивація, яка є важливою для респондентів, визначається впливом стимулів або загроз негативних наслідків, які зовнішньо надходять до особи і спрямовані на те, щоб вона уникнула певних дій або змінила свою поведінку. Цей тип мотивації базується на ідеї уникнення неприємностей або небажаних наслідків.

Зовнішня позитивна мотивація, яка не є важливою для більшості респондентів, визначається як вплив зовнішніх факторів та стимулів, спрямованих на підтримку або посилення певної дії або поведінки особи. Це може включати різноманітні форми похвали, винагороди, визнання або інші позитивні внутрішні або соціальні вигоди.

Узагальнюючи, можна зазначити, що внутрішня мотивація є переважаючою серед більшості респондентів. Зовнішня негативна мотивація також присутня, хоча менш виражено, тоді як зовнішня позитивна мотивація є найменш поширеною.

Внутрішня мотивація відзначається бажанням виконувати дії для їхнього власного сенсу, задоволення та особистого розвитку.

Зовнішня негативна мотивація, яка також спостерігається серед респондентів, базується на уникненні негативних наслідків чи загроз.

Зовнішня позитивна мотивація, хоч і менш поширена, пропонує внутрішні або соціальні вигоди для підтримки певних дій або поведінки особи.

Згідно дослідження за диференційно-діагностичний опитувальником Є. Клімова, ми отримали наступні результати представлені в таблиці 3.2.

	Хлопці		Дівчата		Разом	
	А. К.	у %	А. К.	у %	А. К.	у %
Людина- Природа	0	0	2	14	2	7
Людина- Техніка	0	0	0	0	0	0
Людина-Людина	0	0	0	0	0	0
Людина-Знакова система	16	100	12	86	28	93
Людина-Художній образ	0	0	0	0	0	0
Всього:	16	100	14	100	30	100

Таблиця 3.1. Типи професій.

Результати опитувальника професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда.

Під час дослідження було виявлено, що значна більшість учасників, а саме 100% хлопців та 86% дівчат, виявили високий рівень зацікавленості у професіях, які відносяться до типу "Людина-Знакова система". Це означає, що вони проявляють схильність до робіт, які передбачають аналітичне мислення, використання комп'ютерних програм, математичних обчислень та інших знакових систем. Зокрема, цей тип професій може включати роботу програміста, бухгалтера, економіста, математика, оператора комп'ютерного набору та інших спеціалістів, які високо цінують логіку і точність в роботі.

Додатково, 14% дівчат виявили інтерес до професій з типу "Людина-Природа". Це свідчить про їхню схильність до робіт, пов'язаних з природою, доглядом за рослинами, тваринами та землею. Такі професії можуть включати лісничого, агронома, садівника, флориста та інших спеціалістів, які мають інтерес до взаємодії з природним середовищем та його збереженням.

Узагальнюючи отримані результати, можна зазначити, що для 93% учасників дослідження тип "Людина-Знакова система" є найбільш привабливим з точки зору професійного вибору. Цей тип професій відповідає людям з математичним складом

розуму та включає такі напрямки, як програміст, бухгалтер, економіст, математик, оператор комп'ютерного набору та інші.

Також, виявлено, що 7% учасників мають схильність до обрання професій з типу "Людина-Природа", що охоплює такі сфери, як сільське господарство, екологія, садівництво та інші.

Ступінь зв'язку типу особистості зі сферою професійної діяльності, до якої у неї є природні нахили, ми визначали за допомогою методики Д. Голланда (Табл. 3.3).

	Хлопці		Дівчата		Разом	
Типи	А. К.	у %	А. К.	у %	А. К.	у %
Реалістичний	0	0	1	7,14	1	3,33
Інтелектуальний	4	25	3	21,43	7	23,34
Соціальний тип	0	0	1	7,14	1	3,33
Конвенціональний	9	56,25	3	21,43	12	40
Підприємницький	1	6,25	3	21,43	4	13,33
Артистичний	2	12,5	3	21,43	5	16,67
Всього:	16	100	14	100	30	100

Таблиця 3.3 Професійні типи особистості.

У результаті нашого дослідження було встановлено, що серед хлопців конвенціональний тип має найвищий відсоток, що становить 56,25%. Це свідчить про те, що вони виявляють певний натяк на консерватизм та впевненість у відповідності до загальноприйнятих стандартів. На другому місці знаходиться інтелектуальний тип з відсотком 25%, що може вказувати на те, що ці хлопці виявляють інтелектуальні здібності та прагнуть до академічних та наукових знань. Артистичний тип (12,5%) і підприємницький тип (6,25%) відображають інші сфери інтересів та можливості, такі як творчість і підприємництво.

Щодо дівчат, розподіл типів є дещо різноманітніший. Тут інтелектуальний, конвенціональний, підприємницький та артистичний типи мають однакову частку у 21,43%, що може вказувати на різноманітні інтереси та напрями розвитку серед цієї

групи. У той же час, реалістичний та соціальний типи представлені у 7,14% випадків, що може вказувати на меншу частку цих конкретних спрямувань серед дівчат.

У загальному рейтингу конвенціональний тип займає лідируючу позицію з 40%, відображаючи його значення та поширеність серед досліджуваної групи. На другому місці розташовується інтелектуальний тип з відсотком 23,24%, що свідчить про вагомість інтелектуальних здібностей серед обстежених осіб. Артистичний тип займає третє місце із показником 16,67%, відображаючи наявність творчого потенціалу у досліджуваної групи. Підприємницький тип розміщується на четвертому місці з відсотком 13,33%, що вказує на підприємницькі та лідерські якості серед окремих учасників. Соціальний і реалістичний типи ділять п'яте місце, кожен з них має відсоток у 3,33%, що вказує на меншу поширеність цих типів серед дослідженої групи.

Конвенціональний тип віддає перевагу чітко структурованій діяльності та обумовленим соціальними нормами цілям і завданням. Він виявляє серйозність, наполегливість, консервативність і старанність у своїх діях. Підхід конвенціонального типу до розв'язання проблем є стереотипним, практичним та конкретним. Цей тип людей часто обирає професії, які вимагають виконання рутинних завдань і можуть включати такі сфери, як машинопис, бухгалтерія, програмування та інші.

Інтелектуальний тип спрямований на інтелектуальну працю. Цей тип відрізняється аналітичним, раціональним та оригінальним мисленням. Він віддає перевагу теоретичним і естетичним цінностям і уникає глибокого аналізу проблеми на користь реалізації рішень. Професійна сфера інтелектуального типу часто пов'язана з науковими галузями, такими як математика, фізика, астрономія і подібні.

Артистичний тип уникає структурованих проблем і діяльностей, що передбачають фізичне навантаження. Цей тип виявляє безпосередність у взаємодії з оточуючим світом, володіє багатим внутрішнім світом емоцій, інтуїцією та уявою. Характеризується гнучким поглядом на життя, незалежністю у судженнях та оригінальністю. Професійні напрямки артистичного типу включають музику, малярство, літературну творчість, фотографію, театр та інші мистецькі сфери.

Підприємницький тип особистості віддає перевагу цілям, завданням і цінностям, що надають можливість виявити енергію, ентузіазм, імпульсивність і домінантність.

Він часто обирає ролі у керівництві, через які може задовольнити свої потреби в домінантності та визнанні. Особи цього типу є активними та цілеспрямованими, і їхній вибір професії часто включає такі сфери, як директорство, журналістика, адміністрування, підприємництво та інші.

Реалістичний тип особистості відрізняється емоційною стабільністю та орієнтацією на сьогодення. Його представники спеціалізуються на роботі з конкретними об'єктами та їх практичним використанням, які часто включають речі, інструменти та машини. Професійні напрямки реалістичного типу часто пов'язані з практичним застосуванням конкретних навичок, такі як механіка, електрика, інженерія, мореплавство, водійство та інші.

Соціальний тип ставить перед собою завдання, спрямовані на встановлення тісних зв'язків з оточуючим соціальним середовищем. Ці особи володіють вираженими соціальними вміннями та виявляють бажання навчати та виховувати. Вони активно взаємодіють з іншими, мають гнучкість в адаптації до різних умов і уникають інтелектуальних проблем. Професійні напрямки соціального типу особистості включають лікарів, вчителів, психологів, соціальних працівників та інших спеціалістів гуманітарної сфери.

Інтереси є важливим показником нахилу учнів до певної професійної діяльності. Своєчасне виявлення інтересів сприяє професійному визначенню учнів та допомагає їм здійснити професійний вибір.

Спрямованість інтересів ми виявили за допомогою орієнтаційнодіагностичної анкети спрямованості інтересів-2 (Табл. 3.4).

	Хлопці		Дівчата		Разом	
Назва предмета	А. К.	y %	А. К.	y %	А. К.	y %
Фізика	0	0	1	7,15	1	3,33
Математика	1	6,25	0	0	1	3,33
Електро- радіотехніка	2	12,5	0	0	2	6,67
Техніка	5	31,3	0	0	5	16,67
Хімія	0	0	0	0	0	0
Біологія	1	6,25	2	14,3	3	10
Медицина	0	0	0	0	0	0
Географія	1	6,25	0	0	1	3,33
Історія	1	6,25	0	0	1	3,33
Філологія	0	0	4	28,5	4	13,33
Мистецтво	0	0	1	7,15	1	3,33
Педагогіка	2	12,5	1	7,15	3	10
Психологія	1	6,25	2	14,3	3	10
Бізнес	1	6,25	0	0	1	3,33
Сфера обслуговування	0	0	0	0	0	0
Військова справа	0	0	2	14,3	2	6,67
Спорт	1	6,25	1	7,15	2	6,67
Всього:	16	100	14	100	30	100

Таблиця 3.4 Спрямованість інтересів.

Результати аналізу показали, що серед хлопців найвищий рівень зацікавленості спостерігається у технічних сферах, таких як техніка, що становить 31,3% від загальної кількості випадків. У той час як у дівчат ця категорія менш популярна, проте все ще значна, становлячи 28,5%. На другому місці серед хлопців виявлені інтереси до педагогіки та електро- та радіотехніки, що складає 12,5%, тоді як у дівчат ця ж категорія менш популярна, становлячи 14,3%. На третьому місці серед хлопців найчастіше зустрічалися інтереси з математики, біології, географії, історії, психології,

бізнесу та спорту (6,25%). У дівчат третє місце займають інтереси з фізики, мистецтва, педагогіки та спорту, складаючи 7,15% від загальної кількості. Загалом, найпопулярнішими серед учасників були технічні аспекти (16,67%), що може вказувати на високий інтерес до технічних професій та сфери науки. Далі слідує зацікавленість у філології (13,33%), яка відображає інтерес до мови, літератури та гуманітарних наук. На третьому місці розташувалися педагогіка та психологія (10%), що може свідчити про високу зацікавленість у сфері освіти та розвитку людського потенціалу.

Також нами було використано анкету професійної спрямованості інтересів та потреб [37, с.61-62] (Табл. 3.5).

	Хлопці		Дівчата		Разом	
	А. К.	у %	А. К.	у %	А. К.	у %
Не обрали професію	10	62	7	50	17	57
Вагаються	4	26	4	29	8	27
Обрали професію	2	12	3	21	5	16
Всього	16	100	14	100	30	100

Таблиця 2.5. Результати професійної спрямованості інтересів та потреб.

Після аналізу отриманих даних стало зрозуміло, що значна частина молоді, яка брала участь у дослідженні, ще не вирішила, яку професійну шляхетну обере у майбутньому. За результатами, 62% хлопців і 50% дівчат не мають чіткої уяви про те, яку кар'єру вони б хотіли побудувати. Ще 26% хлопців і 29% дівчат зазнають сумнівів та коливань щодо свого вибору. Водночас, лише 12% хлопців і 21% дівчат вже визначилися з майбутньою професією.

Ці дані вказують на те, що професійне самовизначення для багатьох молодих людей є складним та тривалим процесом, який може вимагати більшої уваги та підтримки. Чинники, що впливають на це рішення, можуть бути різноманітними, включаючи особисті інтереси, здібності, соціальне оточення, економічні умови та багато інших. Тому важливо забезпечити молоді підтримку та можливості для дослідження різних кар'єрних шляхів, щоб вони могли зробити осмислений та відповідальний вибір для свого майбутнього.

3.2 Дослідження взаємозв'язку параметрів професійного самовизначення старшокласників

Для визначення взаємозв'язку параметрів професійного самовизначення було проведено кореляційний аналіз між змінними, такими як типи мотивації та типи професійної діяльності, спочатку потрібно визначити кількісний вираз для цих змінних. Наприклад, можна використовувати числові коди для типів мотивації (наприклад, 1 для внутрішньої мотивації, 2 для зовнішньої позитивної мотивації, 3 для зовнішньої негативної мотивації) та для типів професійної діяльності (наприклад, 1 для технічних професій, 2 для гуманітарних професій тощо).

Після цього можна обчислити коефіцієнт кореляції Пірсона для кожної пари змінних. Коефіцієнт кореляції буде вказувати на ступінь зв'язку між цими змінними: від повної відсутності зв'язку (0) до повного зв'язку (1 або -1, залежно від напрямку зв'язку).

Потім проведена статистична оцінка ступеня статистичної значущості цього зв'язку. Для цього використовуються статистичні тести, щоб визначити, чи є зв'язок між змінними статистично значущим.

Для визначення кореляційного аналізу на основі наданих даних.

1. Кореляція між типами мотивації та вибором професії:

Для початку потрібно визначити коефіцієнт кореляції Пірсона для з'ясування ступеня зв'язку між типами мотивації та вибором професії.

Отже, отримані значення коефіцієнта кореляції Пірсона дорівнюють приблизно - 0.585 для хлопців та 1.418 для дівчат.

Розглянувши результати кореляційного аналізу для хлопців та дівчат окремо, ми можемо зробити наступні висновки:

Для хлопців:

- Коефіцієнт кореляції Пірсона (r) дорівнює -0.585.

- Це вказує на помірний зворотній зв'язок між типами мотивації та професійними інтересами. Тобто, коли внутрішня мотивація зростає, імовірно, конвенційні професійні інтереси зменшуються, або навпаки.
- Такий зворотній зв'язок може вказувати на те, що хлопці, які мають сильну внутрішню мотивацію, можуть більш активно шукати професійні можливості поза стандартними сферами, які відповідають конвенційним інтересам.

Для дівчат:

- Коефіцієнт кореляції Пірсона (r) дорівнює 1.418.
- Це свідчить про дуже сильний позитивний зв'язок між мотивацією та професійними інтересами. Зростання одного параметра супроводжується відповідним зростанням іншого.
- Це може означати, що дівчата, які мають виражену мотивацію у певній сфері, схильні обирати професійні напрямки, які відповідають їхнім інтересам та цілям.

Отже, загальні результати кореляційного аналізу підтверджують гіпотезу про вплив психологічних особливостей старшокласників на їхній професійний вибір через зв'язок з типами мотивації та професійними інтересами. У разі хлопців спостерігається зворотний зв'язок, тоді як у дівчат спостерігається прямий зв'язок. Важливо враховувати ці особливості при плануванні професійної підготовки та кар'єрного розвитку молоді.

3.3 Практичні рекомендації для студентів щодо їх професійного самовизначення

На основі отриманих результатів нашого дослідження старшокласників ми пропонуємо наступні рекомендації для ефективної підтримки молоді у виборі професійного шляху:

Індивідуальний підхід:

Зважаючи на виявлені різноманітні мотиваційні настанови, важливо застосовувати індивідуальний підхід до кожного старшокласника. Враховувати внутрішні та зовнішні мотиваційні фактори, що впливають на їх вибір професії.

Забезпечення внутрішньої мотивації:

Підтримуйте учнів, які мають внутрішню мотивацію, шляхом надання можливостей для самовираження та саморозвитку в обраних професійних сферах. Це може бути досягнуто через організацію проектів, стажувань та майстер-класів, які відповідають їхнім інтересам.

Підтримка учнів із зовнішньою мотивацією:

Для учнів, що відчують вплив зовнішніх мотиваційних факторів, важливо створити позитивне оточення та підтримку з боку вчителів і батьків. Це може включати визнання досягнень, нагороди та заохочення.

Розвиток професійних інтересів:

Враховуючи помірний зворотний зв'язок між мотивацією та професійними інтересами у хлопців, варто сприяти розвитку особистих інтересів, що відповідають їхнім внутрішнім мотиваціям. Залучайте їх до діяльності, що відповідає їхнім уподобанням та здібностям.

Для дівчат, які демонструють сильний позитивний зв'язок між мотивацією та професійними інтересами, варто підтримувати їх в обранні професій, які відповідають їхнім захопленням та цінностям.

Підтримка вибору професії:

Оскільки більшість учасників дослідження ще не визначилися з вибором майбутньої професії, важливо забезпечити їм доступ до консультацій з кар'єрного планування. Це може включати зустрічі з професіоналами різних галузей, відвідування підприємств та установ, а також участь у кар'єрних заходах.

Фокус на популярні професійні напрямки:

Враховуючи популярність професій типу "Людина-Знакова система", слід приділяти увагу розвитку аналітичних та організаційних навичок у старшокласників. Впроваджуйте навчальні програми, що розвивають ці вміння.

Різноманітність професійних інтересів:

Для хлопців, які цікавляться технічними сферами, організовуйте технічні гуртки та лабораторні заняття.

Для дівчат, що виявили більшу різноманітність інтересів, зокрема гуманітарні та артистичні, забезпечуйте відповідні навчальні можливості та творчі проекти.

Психологічна підтримка:

Враховуючи вплив психологічних особливостей на професійний вибір, забезпечте психологічну підтримку учнів через індивідуальні та групові консультації. Допмагайте їм розвивати впевненість у своїх здібностях та вміннях.

Ці рекомендації сприятимуть більш усвідомленому та зваженому вибору професійного шляху старшокласниками, що відповідатиме їхнім інтересам, мотиваціям та здібностям.

Висновки до розділу 3.

У нашому дослідженні старшокласників ми виявили різноманітність мотиваційних настанов. Половина досліджуваних, як хлопців, так і дівчат, мають внутрішню мотивацію, що свідчить про внутрішні стимули та задоволення від обраної професійної діяльності. Також виявлено, що деякі з учасників відчують вплив зовнішніх мотиваційних факторів, як позитивних, так і негативних.

Для хлопців ми виявили помірний зворотній зв'язок між типами мотивації та професійними інтересами. Це означає, що зі збільшенням одного параметра (наприклад, внутрішньої мотивації), імовірно, зменшується інший (наприклад, конвенційні професійні інтереси). Це може свідчити про те, що хлопці з вираженою внутрішньою мотивацією можуть бути більш схильні до вибору професій, що відповідають їхнім особистим інтересам, а не загально прийнятим стандартам.

Щодо дівчат, ми виявили дуже сильний позитивний зв'язок між мотивацією та професійними інтересами. Це означає, що зі зростанням одного параметра відбувається відповідне зростання іншого. Це свідчить про те, що дівчата, які мають виражену мотивацію у певній сфері, схильні обирати професійні напрямки, які відповідають їхнім інтересам та цілям.

Щодо рекомендацій щодо вибору професії, більшість учасників отримали рекомендацію обирати професії, пов'язані з типом "Людина-Знакова система". Це свідчить про популярність аналітичної та організаційної діяльності серед багатьох досліджуваних.

Щодо типів професійних інтересів, найбільш поширеними серед хлопців є конвенційний та інтелектуальний типи, тоді як у дівчат спостерігається більша різноманітність інтересів, зокрема інтелектуальний, конвенційний та артистичний типи.

Аналіз професійних інтересів також показав, що хлопці найбільше цікавляться технічними сферами, тоді як дівчата виявили більше зацікавлення в гуманітарних інтересах.

Щодо вибору майбутньої професії, більшість учасників дослідження ще не визначилися. Це може вказувати на необхідність додаткової підтримки та консультацій для старшокласників у виборі кар'єрного шляху.

Отже, отримані результати дозволяють зробити висновок про вплив психологічних особливостей на вибір майбутньої професії серед старшокласників.

Отже, результати аналізу підтверджують нашу гіпотезу про вплив психологічних особливостей старшокласників на їхній професійний вибір через зв'язок з типами мотивації та професійними інтересами. Враховуючи ці висновки, важливо підкреслити значення індивідуального підходу при плануванні кар'єрного розвитку молоді, щоб допомогти їм знайти професійні шляхи, які відповідають їхнім особистим мотиваціям та інтересам.

ВИСНОВОК

Процес професійного самовизначення у старшокласників має свої особливості, які пов'язані з їхніми віковими характеристиками, рівнем розвитку особистості та соціальним середовищем, в якому вони перебувають. Цей процес є критичним етапом в житті кожної молодої людини, оскільки саме в цей період вони формують своє бачення майбутнього, визначають професійні цілі та плани.

Мотивація відіграє ключову роль у процесі професійного самовизначення. Виявлено, що старшокласники мають різноманітні мотиваційні настанови, але переважає внутрішня мотивація. Це означає, що більшість учнів прагнуть знайти роботу, яка приносить задоволення та відповідає їхнім інтересам і здібностям. Така мотивація є важливим фактором успішного професійного розвитку, адже внутрішня мотивація стимулює досягнення високих результатів і сприяє самореалізації.

Психологічні особливості старшокласників, такі як їхня типологія особистості, професійні інтереси та цінності, впливають на їхній професійний вибір. Існує зв'язок між типами мотивації та професійними інтересами у старшокласників. Цей зв'язок диференціюється за статевою приналежністю, де хлопці та дівчата виявляють різний характер зв'язку між мотивацією та професійними інтересами. Наприклад, хлопці можуть більше орієнтуватися на технічні спеціальності, тоді як дівчата – на гуманітарні або соціальні сфери.

Більшість досліджуваних старшокласників ще не визначилися з майбутньою професією, що підкреслює необхідність додаткової підтримки та консультування з боку фахівців. Недостатність інформації про різні професії та недостатнє розуміння своїх власних здібностей та інтересів можуть призвести до невірної вибору професії, що в майбутньому може стати причиною незадоволеності та професійної нереалізованості.

Для того, щоб допомогти старшокласникам успішно визначитися з професійним шляхом, необхідно розширити профорієнтаційну роботу, включаючи індивідуальні консультації, групові тренінги та семінари. Це дозволить учням отримати більш повну інформацію про різні професії, зрозуміти свої сильні сторони та можливості.

Важливо використовувати психодіагностичні методики для вивчення особистих особливостей та професійного потенціалу старшокласників. Ці методики допоможуть виявити схильності та інтереси учнів, що дозволить їм зробити обґрунтований вибір професії.

Залучення психологів, педагогів та інших фахівців до процесу професійного самовизначення старшокласників є необхідним. Спеціалісти можуть надати кваліфіковану допомогу, роз'яснити нюанси професійного вибору, провести тренінги та інші заходи, спрямовані на розвиток професійної самосвідомості.

Не менш важливо створити умови для розвитку самосвідомості та самоаналізу у старшокласників. Це допоможе їм краще зрозуміти себе, свої інтереси, цінності та можливості. Вміння аналізувати свої дії, усвідомлювати свої потреби та бажання є ключовими для успішного професійного самовизначення.

Підтримка та заохочення самостійності та відповідальності старшокласників у процесі їхнього професійного вибору є важливими. Учні повинні навчитися приймати рішення самостійно, відповідати за свої вибори та бути готовими до можливих труднощів.

Важливо підкреслити, що професійне самовизначення – це постійний процес, який триває протягом життя. Тому важливо, щоб молоді люди мали необхідні знання, навички та компетенції для успішного самовизначення та реалізації в професійній сфері. Результати дослідження можуть бути корисними для практикуючих психологів, педагогів, професійних консультантів, а також для самих старшокласників, які перебувають на етапі професійного самовизначення.

Забезпечення комплексної підтримки старшокласників у процесі професійного самовизначення сприятиме формуванню успішних та задоволених своїм вибором фахівців, що в майбутньому позитивно вплине на розвиток суспільства та економіки країни.

Отже, загальні результати кореляційного аналізу підтверджують гіпотезу про вплив психологічних особливостей старшокласників на їхній професійний вибір через зв'язок з типами мотивації та професійними інтересами. У разі хлопців спостерігається зворотний зв'язок, тоді як у дівчат спостерігається прямий зв'язок. Важливо

враховувати ці особливості при плануванні професійної підготовки та кар'єрного розвитку молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценок Л. І. До питання забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. Вип. 4. С. 342–345.
2. Барабаш Ю. Г., Позінкевич Ю. Г. Психолого-педагогічні основи вибору професії : навч. посіб. Луцьк : РВВ «Вежа», 2003. 201 с.
3. Беганська І. Ю. Формування професійного самовизначення особистості. Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник. 2012. №104. С. 302-309.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
5. Бех І. Д. Виховний процес в досягнутих глибинах. Київ Шкільний світ. 2014. № 5 (685). 42 с.
6. Болкун Т. А. Чинники, що впливають на професійне самовизначення особистості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2010. Вип. 16. С. 257-260.
7. Варнавських К. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень. Педагогіка і психологія. 2002. № 4. С. 109-115.
8. Васильков В. М. Соціально-психологічні питання професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах. Педагогіка і психологія. 2000. № 3. С. 59-66.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
10. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Оксана Ігорівна Вітковська. Київ, 2002. 28 с.

- 11.Вітковська О. І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості. 2010. № 3. С.171-179.
- 12.Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ. Вип. 13. Рівне, 2019. 201 с.
- 13.Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.
- 14.Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агенство, 2012. 200 с.
- 15.Костюк Г. С. Роль професійного самовизначення в формуванні особистості. Питання професійної орієнтації учнів / упор. З. С. Нечипорук. Київ, 1971. С. 3-14.
- 16.Крягжде С. П. Психологія формирования профессиональных интересов. Вильнюс : Мокслас, 1981. 195 с.
- 17.Лупійко Л. В., Бунчук А. О. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. Актуальні проблеми теоретичної та консультативної психології : матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернетконференції. Вип. 2. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 59-62.
- 18.Мельник О.В. Эффект самодостатности: від професійних домагань до власного успіху. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Кіровоград : ЗВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 16, кн. 1. С. 190.
- 19.Морін О.Л. Аспекти забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік. [за ред. О.В. Сухомлинської, І.Д. Бежа, Г.П. Пустовіта, О.В. Мельника; літ. ред. І.П. Білоцерківець]. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. Вип. 4. С. 379-382.

- 20.Оліховська Л.П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 2 (39). С. 161-164.
- 21.Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія /Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко ; І. І. Ткачук , за ред. О. Л. Моріна. Харків: «Друкарня Мадрид», 220 с.
- 22.Сівак С. Скринінг шкільного життя. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 68 с.
- 23.Ткаченко М. В. Чинники професійного самовизначення учнів як фактор самореалізації особистості. Освіта та розвиток обдарованої дитини. Київ, 2013. № 19. С. 70-78.
- 24.Ткачук І. І. Психолого-педагогічний супровід особистісного і професійного самовизначення старшокласників, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів: методичні рекомендації. Київ, 2018. 78 с.
- 25.Токар А. В. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників із різним рівнем емоційного інтелекту, 2022. 109с.
- 26.Траверсе Т. М. Психологія праці : навчально-методичний посібник. Київ : Інститут післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2004. 116 с.
- 27.Федоренко Л. Специфіка професійного самовизначення випускників сільських шкіл (за результатами констатувального експеримента). Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Психологічні науки. 2022. Випуск 17 (62). Серія 12. С.109-120.
- 28.Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в умовах сучасного освітнього середовища: монографія / З. В. Охріменко, О. Л. Морін, А. М. Шевченко, Д. О. Закатнов, М. І. Піддячий; за ред. З. В. Охріменко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 152 с.

29. Чорна І. М. Психологічні особливості професійного самовизначення школярів. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. Випуск 12. Львів: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С.157-163. DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.12.18>
30. Чорна І. М., Чернишова С. С. Професійне самовизначення старшокласників у призмі діяльності шкільного психолога. «Світ наукових досліджень» : збірник матеріалів Міжнародної мультидисциплінарної наук. конф. м. Ополе, Польща (Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu), 21-22 листопада 2023. Випуск 24, С.210-212. ISSN 2786-6823. URL: <http://www.economy-confer.com.ua/fullarticle/5032/>
31. Чорна І.М. Психологічні особливості організації профорієнтаційної роботи в школі: метод. посібник. Тернопіль: ТДПІ, 1995. с.61-62.
32. Чорна І. М. Акмеологічні підходи до розробки та впровадження структури державної системи профорієнтації в Україні: монографія. Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: монографія / редкол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Я. С. Фруктова. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С.181-200.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методика визначення професійної мотивації К.Замфіра (у модифікації А.А.Реана).

В методиці представлено 7 основних мотивів професійної діяльності які необхідно оцінити за рівнем вагомості для респондента. Шкала оцінювання є 5ти бальною де: 1 – В дуже незначній мірі; 2 – В досить незначній мірі; 3 – В середній мірі; 4 – В достатній мірі; 5 – В дуже великій мірі.

Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ) відповідно до ключа, за формулами:

$$ВМ = (оцінка пункту 6 + оцінка пункту 7) / 2$$

$$ЗПМ = (оцінка пункту 1 + оцінка пункту 2 + оцінка пункту 5) / 3$$

$$ЗНМ = (оцінка пункту 3 + оцінка пункту 4) / 2$$

На основі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості, який представляє собою певні співвідношення між собою трьох видів мотивації (ВМ, ЗПМ, ЗНМ).

До найкращих, оптимальних мотиваційних комплексів слід віднести наступні два типи поєднань:

$$ВМ > ЗПМ > ЗНМ \text{ та } ВМ = ЗПМ > ЗНМ$$

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип:

$$ЗНМ > ЗПМ > ВМ$$

Таблиця А.1

№ n/n	Мотиви професійної діяльності	В дуже незначній мірі (1 бал)	В досить незначній мірі (2 бали)	В середній мірі (3 бали)	В достатній мірі (4 бали)	В дуже великій мірі (5 балів)
1	Грошовий заробіток					
2	Прагнення до просуванню по роботі, можливість продовжити навчання					
3	Прагнення уникати критики зі сторони керівника і колег					
4	Прагнення уникати можливих покарань і неприємностей					
5	Потреба в досягненні соціального престижу і поваги зі сторони інших					
6	Задоволення від самого процесу і результату роботи					

7	Можливість найбільш повної самореалізації саме в даній діяльності					
---	---	--	--	--	--	--

ДОДАТОК Б

Диференційовано-діагностичний опитувальник інтересів – ДДО (за Є. Клімовим)

Диференційно-діагностичний опитувальник Є.А. Клімова допоможе будь-якій людині визначити свої схильності до різного роду професій, методом обчислення особистісного психотипу. Кожна людина більшою мірою розташований до певного виду діяльності, це пов'язано з нашим способом життя, мисленням, навичками і підсвідомими прагненнями. Для однієї людини важливо реалізувати свій творчий потенціал, для іншого – принести користь громадськості, а третій воліє роботу, націлену на економічний результат. Покладаючись на дану методику, ви можете дізнатися свій особистісний тип і глибше зрозуміти свої схильності до роду діяльності.

ДДО (за Є. Клімовим) на профорієнтацію підходить для:

підлітка-школяра (абітурієнта), який знаходиться у пошуках і думає на кого піти вчитися; студента, якому цікаво осмислити правильність свого вибору; компаній, які ретельно відбирають персонал при прийомі на роботу; людини, яка вже має професію, але бажає перевчитися і думає, яку професію варто вибрати; працівника будь-якої компанії, щоб краще організувати свій робочий процес і направити здібності в правильному ключі.

Карта інтересів Клімова була створена видатним російським кандидатом психологічних наук, який спеціалізувався на психології праці і опублікував понад 300 праць та близько 30 посібників і підручників. Одну з книг він присвятив темі професійного самовизначення, в якій детально розповідає про даною методикою (опитувальнику). Автор даного тесту описує п'ять основних груп — схильностей, які характеризують особистість. *Е. А.*

Клімов виділяє 5 психотипів особистості:

1. Людина – природа – такий тип, характерний людям, що прагнуть поліпшити стан навколишнього середовища, тим, хто легко йде на контакт з природою і тваринами. Це садівники, ландшафтні дизайнери, працівники лісової і

садової промисловості, ветеринари і екологи, дослідники флори і фауни, зоологи, ботаніки, а також геологи, картографи та метрологи.

2. людина – Людина – цей тип, як соціальний, схильний до спілкування, допомоги іншим, взаєморозуміння з аудиторією. Таким людям підходить робота, пов'язана з освітою, вихованням, соціальна діяльність, медицина, правова допомога, журналістика, а також адміністративна робота.

3. Людина – художній образ – називає таких людей творчими, схильними до художньої, письменницької, музичної та архітектурної діяльності, і т. п. Така особистість може займатися твором чого-небудь або чинити твори мистецтва (дизайнер, художник, композитор, письменник і режисер). А так само виконувати і виготовляти (оформлювач, музикант, ювелір, актор і так далі) або ж працювати з творами творчості (реставратор, маляр, шліфувальник, майстер розпису).

4. Людина – знакова система – цей тип людей математичного складу розуму. Їм підійдуть такі професії, як програміст, бухгалтер, бібліотекар, економіст, нотаріус, редактор, організатор діловодства, інспектор, історик, математик і тому подібне.

5. Людина – техніка – визначає цей тип, як людей схильних до технічних видів професій, позначає здатність до виготовлення деталей, техніки, механізмів, відновлення і ремонт, винаходи і нововведення, випробувальні та перевірочні роботи.

Опитувальник ДДО дає можливість розпізнати свої професійні схильності і підсвідомі задатки до певного виду діяльності. Тому ідеально підходить для профорієнтаційної роботи з школярами і підлітками.

Інструкція.

Уявіть собі, що ви маєте можливість вибрати одну роботу (із двох можливих). Чому б ви надали перевагу? Вибраний варіант відмітьте знаком «+», а відкинутий – знаком «-».

Таблиця Б.1

1а. Доглядати за тваринами	1б. Обслуговувати машини, прилади
2а. Допомогати хворим людям, лікувати їх	2б. Складати таблиці, схеми, графіки, програми для комп'ютерів
3а. Стежити за якістю виготовлення книжкових ілюстрацій, плакатів	3б. Стежити за станом, розвитком рослин
4а. Обробляти матеріали (дерево, тканину, метал, пластмасу)	4б. Рекламувати, продавати матеріали
5а. Обговорювати науково-популярні книжки, статті	5б. Обговорювати художні книжки, п'єси, концерти
6а. Вирощувати молодняк тварин	6б. Тренувати товаришів (або молодших) у виконанні яких-небудь дій
7а. Копіювати малюнки, зображення (або настроювати музичні інструменти)	7б. Керувати яким-небудь вантажним засобом (підйомним або транспортним)
8а. Повідомляти, пояснювати людям потрібні їм відомості (в довідковому б'юро, на екскурсії)	8б. Художньо оформляти виставки, вітрини (або брати участь у підготовці вистав, концертів)
9а. Ремонтувати речі, вироби, одяг, техніку	9б. Шукати і виправляти помилки в текстах, таблицях
10а. Лікувати тварин	10б. Виконувати обчислення, розрахунки
11а. Виводити нові сорти рослин	11б. Конструювати, проектувати нові види промислових виробів, машин, будівель
12а. Розв'язувати суперечки, сварки між людьми, переконувати, роз'яснювати, заохочувати	12б. Працювати над кресленнями, схемами (перевіряти, уточнювати їх)
13а. Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності	13б. Спостерігати, вивчати життя мікробів

Продовження таблиці Б.1

14а. Обслуговувати, налагоджувати мед апарати	14б. Надавати людям меддопомогу при пораненнях, опіках, ударах
15а. Складати точні описи, звіти про спостереження явищ і подій	15б. Художньо описувати, зображати (побачені або уявні)
16а. Робити лабораторні аналізи в лікарні	16б. Приймати, оглядати хворих, говорити з ними, призначати лікування
17а. Фарбувати стіни або розмальовувати поверхні виробів	17б. Здійснювати монтаж споруд, машин, пристроїв
18а. Організовувати екскурсії, культпоходи в театри, музеї	18б. Грати на сцені, брати участь у концертах
19а. Виготовляти за кресленнями деталі, вироби, машини, одяг	19б. Креслити, копіювати креслення, карти
20а. Проводити боротьбу з хворобами рослин, зі шкідниками лісів, садів	20б. працювати на клавішних машинах (друкарській)

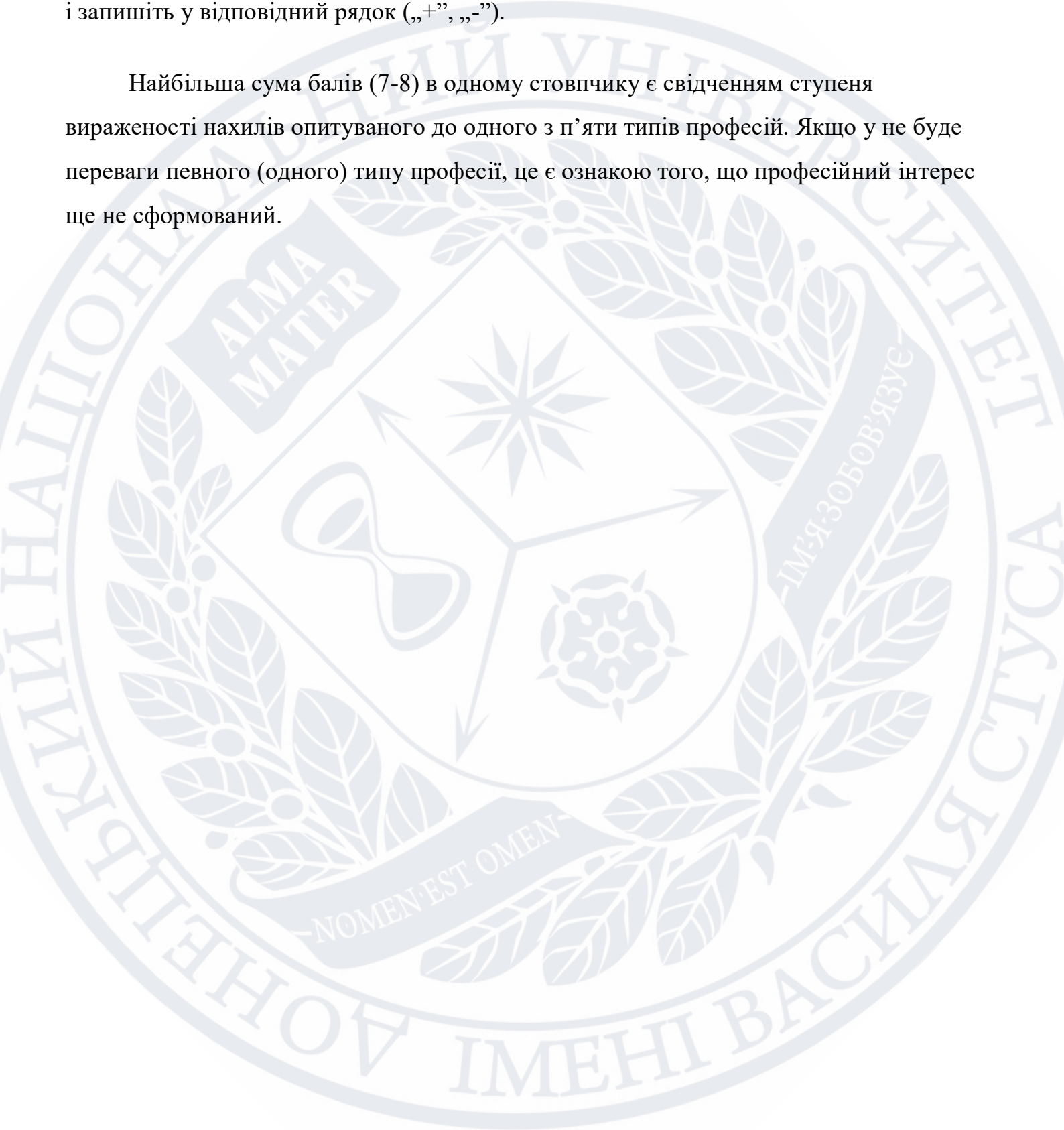
Бланк для опитування

<i>Л - П</i>	<i>Л - Т</i>	<i>Л - Л</i>	<i>Л - ЗС</i>	<i>Л - Х</i>
1а	1б	2а	2б	3а
3б	4а	4б	5а	5б
6а	7б	6б	9б	7а
10а	9а	8а	10б	8б
11а	11б	12а	12б	13а
13б	14а	14б	15а	15б
16а	17б	16б	19б	17а
20а	19а	18а	20б	18б

Інтерпретація результатів.

Заповнивши таблицю, підрахуйте суму плюсів та мінусів у кожному стовпчику і запишіть у відповідний рядок („+”, „-”).

Найбільша сума балів (7-8) в одному стовпчику є свідченням ступеня вираженості нахилів опитуваного до одного з п'яти типів професій. Якщо у не буде переваги певного (одного) типу професії, це є ознакою того, що професійний інтерес ще не сформований.

ДОДАТОК В

Визначення професійного типу особистості Дж. Голланда (Дж. Холланда)

Тест призначений для визначення професійної спрямованості особистості.

Інструкція до тесту

Виберіть одну з двох пропонованих професій, але не з точки зору престижності, а з точки зору її суті: «Чи можу я займатися даним видом діяльності, чи хочу я цього?».

Таблиця В.1

№	Варіант А	Варіант Б
1	Інженер-технолог	Інженер-конструктор
2	В'язальник	Санітарний лікар
3	Кухар	Набірний
4	Фотограф	Завідувач магазином
5	Кресляр	Дизайнер
6	Філософ	Психіатр
7	Вчений-хімік	Бухгалтер
8	Редактор наукового журналу	Адвокат
9	Лінгвіст	Перекладач художньої літератури
10	Лікар-психіатр	Статистик
11	Завуч	Голова профкому
12	Спортивний лікар	Фельєтоніст
13	Нотаріус	Постачальник

1 4	Перфоратор	Карикатурист
1 5	Політичний діяч	Письменник
1 6	Садівник	Метеоролог
1 7	Водій тролейбуса	Медсестра

Продовження таблиці В.1

3 1 9	Інженер-електронник	Секретар-машиністка
2 0	Маляр	Художник по металу
2 1	Біолог	Окуліст
2 2	Телеоператор	Режисер
2 3	Гідролог	Ревізор
2 4	Зоолог	Головний зоотехнік
2 5	Математик	Архітектор
2 6	Працівник дитячої кімнати міліції	Рахівник
2 7	Вчитель	Командир частини
2 8	Вихователь	Художник по кераміці
2 9	Економіст	Завідувач відділом
3 0	Коректор	Критик
3 1	Завгосп	Диригент
3 1	Радіооператор	Спеціаліст з ядерної фізики

3 2	Налагоджувальник	Монтажник
3 3	Агроном-насіннєзнавець	Голова колгоспу
3 4	Закрійник-модельєр	Декоратор
3 5	Археолог	Експерт
3 6	Працівник музею	Консультант
3 7	Вчений	Актор
3 8	Логопед	Стенографіст
3 9	Лікар	Дипломат
4 0	Головний бухгалтер	Директор
4 1	Поет	Психолог
4 2	Архіваріус	Скульптор

Ключ до тесту

1. Реалістичний тип: 1, 2, 3, 4, 5, 16, 17, 18, 19, 21, 31, 32, 33, 34 - усі А.
2. Інтелектуальний тип: 1Б, 6А, 7А, 8А, 9А, 16Б, 20А, 22А, 23А, 24А, 31Б, 35А, 36А, 37А.
3. Соціальний тип: 2Б, 6Б, 10А, 11 А, 12А, 17Б, 20Б, 25А, 26А, 27А, 36Б, 38А, 39А, 41Б.
4. Конвенціональний тип: 3Б, 7Б, 10Б, 13А, 14А, 18Б, 22Б, 25Б, 28А, 29А, 32Б, 40А, 42А, 38Б.
5. Заповзятливий тип: 4Б, 8Б, 11Б, 13Б, 15А, 23Б, 26Б, 28Б, 30А, 33Б, 35Б, 37Б, 39Б, 40Б.

6. Артистичний тип: 5Б, 9Б, 12Б, 14Б, 15Б, 19Б, 21Б, 24Б, 27Б, 29Б, 30Б, 34Б, 41А, 42Б.

За кожний збіг з ключем нараховується 1 бал.

Інтерпретація результатів

Нижче наводяться назви типів з їх коротким описом та перераховуються деякі професії, в яких представники відповідного типу зможуть найбільш повно розкрити свої здібності, досягти успіху і особистого задоволення. Важливо підкреслити, що кожна людина володіє особистими якостями, характерними для всіх шести типів, однак домінують при цьому риси всього лише одного або декількох типів.

Реалістичному типу особистості властива емоційна стабільність, орієнтація на сьогодення. Представники даного типу займаються конкретними об'єктами та їх практичним використанням: речами, інструментами, машинами. Віддають перевагу заняттям, що вимагають моторних навичок, спритності, конкретики.

Професії – механік, електрик, інженер, моряк, водій та ін.

Артистичний тип відсторонюється від чітко структурованих проблем та видів діяльності, які передбачають велике фізичне навантаження. У спілкуванні з оточуючими спираються на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію та уяву. Йому притаманний складний погляд на життя, гнучкість, незалежність суджень.

Властива несоціальність та оригінальність.

Професії – музикування, малярство, літературна творчість, фотографія, театр та ін.

Соціальний тип ставить перед собою такі цілі і завдання, які дозволяють йому встановити тісний контакт з навколишнім соціальним середовищем. Володіє соціальними вміннями та має потребу в соціальних контактах. Прагне повчати, виховувати. Гуманний. Здатний пристосуватися практично до будь-яких умов. Намагається триматися осторонь від інтелектуальних проблем. Вони активні та вирішують проблеми, спираючись головним чином на емоції, почуття та вміння спілкуватися.

Професії – лікар, вчитель, психолог, соціальний працівник та ін.

Конвенціональний тип віддає перевагу чітко структурованій діяльності. З навколишнього середовища він обирає цілі, завдання та цінності, що виникають з звичаїв й обумовлені станом суспільства. Йому властиві серйозність наполегливість, консерватизм, старанність. Відповідно до цього його підхід до проблем носить стереотипний, практичний та конкретний характер. *Професії* – машинопис (друкарська справа), бухгалтерія, програмування та ін.

Підприємницький тип обирає такі цілі, цінності та завдання, які дозволяють йому проявити енергію, ентузіазм, імпульсивність, домінантність, реалізувати любов до пригод. Йому не до душі заняття, пов'язані з ручною працею, а також ті, що вимагають посидючості, великої концентрації уваги та інтелектуальних зусиль. Надає перевагу керівним ролям, за допомогою яких може задовольнити свої потреби в домінантності та визнанні. Активний, заповзятливий.

Професії – директор, журналіст, адміністратор, підприємець та ін.

Інтелектуальний тип орієнтований на розумову працю. Він аналітичний, раціональний, незалежний, оригінальний. Переважають теоретичні та, певною мірою, естетичні цінності. Замість роздумувати про проблему він вважає за краще займатися реалізацією пов'язаних з нею рішень. Йому подобається вирішувати завдання, що потребують абстрактного мислення. *Професії* в першу чергу наукові – математик, фізик, астроном та ін.

ДОДАТОК Г

Орієнтовно-діагностична анкета інтересів-2 (ОДАНІ-2) (за Б. Федоришиним та С. Карпіловською)

Мета: Оцінка характеру та особливостей навчальних інтересів учнів.

В аркушах запитань методики «ОДАНІ-2» представлено такі запитання, що відповідають сімнадцяти групам інтересів учнів. Цими групами охоплено, в основному, ті галузі знань і діяльності учнів, що представлені в практиці роботи школи і в позашкільному житті учнів. Групи інтересів відображають природничий, технічний, гуманітарний, педагогічний, підприємницький, військовий, спортивний і обслуговуючий напрямки у пізнавальній і практичній діяльності людини. Зрозуміло, що цими групами Інтересів не вичерпуються всі можливі напрямки пізнавальної діяльності людини в конкретному їх вираженні, але аналіз результатів тестування за цією методикою дозволяє вийти на певні судження відносно наявності у піддослідного інтересів до інших сфер пізнавальної і практичної діяльності людини. Запитання у бланку запитань розміщено у такий засіб, що через кожні 17 пунктів повторюються запитання однієї і тієї ж групи інтересів, але вже в іншій інтерпретації. Такий спосіб розташування запитань за кожною їх групою надає можливості виявити й проаналізувати деякі індивідуальні особливості прояву інтересу у різних учні» до одного й того ж напрямку діяльності. По-перше, за кількістю проставлених плюсів у вертикалі можна визначити інтенсивність прояву інтересу у кожного окремого учня у кількісних показниках. По-друге, завдяки специфічному підбору запитань по кожній групі і спеціальному їх розташуванню за номерами можна проаналізувати кожний з виявлених інтересів за якісними критеріями. В кожній й вертикалі відповідей (у вертикальному стовпчику) перші дві клітинки стосуються лише загального бажання учня щось пізнати з даного предмету, наступні дві клітинки стосуються вже більш активного інтересу, що спонукає учня до спроб реалізувати свої знання і поповнити їх через ширше коло джерел, а відповіді в останніх двох клітинках свідчать про активне практичне захоплення

діяльністю в даній сфері. Такий аналіз можна зробити, якщо в клітинках є позитивні відповіді (плюси).

Досліджуваний одержує ці запитання і бланк відповідей, після чого ознайомлюється з інструкцією, яка подається йому в усній або письмовій формі. Отже, методика «ОДАНІ-2» будується на змістовному диференціюванні запитань за трьома ступенями. Запитання першого ступеня (верхні два горизонтальні рядки) спрямовані на первісну розвідку сфери інтересів учня, на орієнтовне виявлення його переваг, його байдужості і його відмов, заперечень. Фіксується наявність або відсутність бажання ознайомитись з тою чи іншою галуззю знань або діяльності. Зрозуміло, що позитивні відповіді на запитання першого ступеня ще не дають уявлення про дієвість інтересу, його глибину і стійкість, але дають інформацію про наявність в учня певного (позитивного, негативного або індіферентного) ставлення до цієї сфери діяльності. Якщо позитивні відповіді на запитання першого ступеня підкріплюються позитивними відповідями на запитання другого ступеня (третій і четвертий горизонтальні рядки), то, вочевидь, можна вважати, що учень не лише позитивно ставиться до конкретної галузі знання або діяльності, а діє як суб'єкт-діяч, на відміну від суб'єкта-споглядача. І навпаки, якщо позитивні відповіді на запитання першого ступеня й подальшому не підтверджуються, а заперечуються, то є вже підстави не лише припустити, а й зробити висновок про крайню недієвість, пасивність виявленого інтересу.

На третьому ступені запитань (п'ятий-шостий рядки) виявляється активний прояв особистості в тому чи іншому напрямку його інтересів, проба сил особистості, ґрунтовне включення її в практичну діяльність. Тут уже йдеться про високий рівень дієвості й сили інтересу, його глибини і стійкості.

Така ступенева будова аркуша відповідей методики «ОДАНІ-2» дозволяє простежити за індивідуальними проявами руху інтересу в кожній групі — від його зародження до його практичної реалізації.

Обробка бланку відповідей методики «ОДАНІ-2» дуже проста. Окремо за кожною колонкою підраховують абсолютну кількість плюсів і мінусів, включаючи й

ті, що виставлені всупереч інструкції. Результати записують у вільні клітинки під відповідними колонками. Таку роботу може виконати і сам учень. Далі виділяємо ті колонки, що мають найбільшу кількість плюсів при найменшій кількості мінусів. Усі останні колонки градуються за тими ж показниками — кількість плюсів і кількість мінусів. За допомогою дешифратора розкривається, яку групу інтересів відображує та чи інша колонка. Таким чином одержуємо показники, які дають підставу до визначення центрального, основного інтересу, інтересів, що пов'язані із центральним, — супутніх інтересів, а також діапазону інтересів і сили їх вираження в особистості учня.

За результатами тестування особистості цією методикою можна побудувати діаграму прояву інтересів. І ця робота є теж доступною для самих учнів, тим більш, що в аркуші відповідей розміщено матрицю для побудови діаграми. І в результаті складається зручна для сприймання та аналізу консультантом і самими учнями профільна картина їх інтересів. На осі абсцис діаграми розміщено перші номери колонок листа відповідей, на осі ординат — показники кількості плюсів. З діаграмою можна сполучити дешифратор, що полегшує і орієнтацію в одержаному діагностичному матеріалі. Графічне зображення профілю своїх інтересів притягує увагу учнів, викликає розмірковування про себе після порівняння свого профілю з профілями своїх товаришів.

Відображення інтересів учня за методикою «ОДАНІ-2» є неоціненним методичним матеріалом для класного керівника. Він дає змогу краще і повніше розгледіти індивідуальні психологічні особливості своїх учнів: їх пізнавальну спрямованість, широту або вузькість діапазону їх інтересів, інтенсивність прояву тих чи інших інтересів, внутрішню (якісну) характеристику кожного з виявлених інтересів, ансамблеву структуру інтересів того чи іншого учня. Те ж саме стосується і «мінус-інтересів», тобто негативних ставлень учнів до різних видів їх пізнавальної і практичної діяльності. При щорічному повторенні дослідження за методикою «ОДАНІ-2» наочно виявляється динаміка розвитку чи деградації поля інтересів кожного учня. І, нарешті, концентрація інтересів або «мінус-інтересів» більшості

учнів якогось класу в одному напрямку може бути наслідком особливостей роботи певного вчителя. Також за допомогою даної методики можна виявити мотиваційну готовність учня до профільного навчання **Інструкція**

Уважно прочитайте запитання, усвідомте, про що в ньому йдеться. Свою відповідь проставте у клітинці цього бланку. При цьому слід стежити, щоб номер клітинки збігався з номером запитання. Так по чергово відповісте на всі запитання.

Якщо вам дуже подобається робити те, про що йдеться у запитанні, то поставте у відповідній клітинці два плюси (**++**). А якщо просто подобається - поставте один плюс (**+**). Може статися так, що ви ніяк не можете визначити, чи подобається вам це, чи ні. Тоді поставте у відповідну клітинку нуль (**0**). Коли ж ви визначили, що вам ніяк не подобається робити те, про що йдеться у запитанні, то у відповідній клітинці ви проставите один мінус (**-**), а коли це вам дуже не подобається, то два мінуси (**--**). Може статися, що на якесь запитання у вас виникне одразу дві протилежні відповіді або відповідь, що залежить від якоїсь додаткової умови. Наприклад, так: «Якби це було вдома, то мені подобається, а якщо в іншому місці, то зовсім не подобається». У такому разі самостійно і швидко визначте самі, яка з цих позначок — чи плюс, чи мінус, чи нуль - є, на вашу думку, найближчою до істини, її і проставте у відповідну клітинку.

Коли відповісте на всі запитання, підрахуйте, будь ласка, скільки всього плюсів і мінусів ви поставили у кожній вертикальній колонці і запишіть результати внизу під кожною колонкою. На нулі не звертайте уваги, їх підраховувати не потрібно. Якщо зрозуміли завдання, то починайте роботу.

Лист запитань Чи

подобається Вам:

1. Читати популярну літературу з фізики?
2. Читати популярні дописи, статті або книжки з математики?
3. Читати науково-популярні журнали, статті з радіотехніки?
4. Читати науково-популярні технічні журнали і статті?

5. Читати науково-популярну літературу з хімії?
6. Читати літературу про рослини або про тварин?
7. Читати популярні статті, нариси з медицини?
8. Читати літературу з географії?
9. Читати літературу про історичні події або про відомих історичних діячів?
10. Читати твори класиків світової художньої літератури?
11. Читати літературу з питань мистецтва?
12. Читати літературу з питань педагогіки (про роботу школи, вчителя, вихователя тощо)?
13. Читати літературу з питань філософії або психології?
14. Читати літературу з питань економіки або фінансів?
15. Читати літературу з питань кулінарії, або моделювання одягу, або ведення домашнього господарства?
16. Читати літературу з військової тематики?
17. Читати нариси, або статті, або книги спортивної тематики?
18. Вивчати фізичні явища, знайомитися з відкриттями в галузі фізики?
19. Знайомитися із науковими розробками в математиці?
20. Знайомитися з принциповими схемами радіотелевізійної або автоматичної апаратури?
21. Знайомитись з новинами техніки?
22. Знайомитися з питаннями хімічного виробництва або експериментальної хімії?
23. Знайомитись з питаннями біології рослинного або тваринного світу?
24. Знайомитись з питаннями анатомії і фізіології людини?
25. Знайомитись з питаннями географічних, або геологічних, або археологічних досліджень?

26. Знайомитись з питаннями історії розвитку різних народів і держав?
27. Знайомитися із роботами літературних критиків?
28. Відвідувати театральні вистави, або концерти, або художні виставки?
29. Знайомитись із новими досягненнями (новими методами) педагогічної праці?
30. Знайомитись із новими оригінальними філософськими або психологічними концепціями, теоріями?
31. Знайомитись із рекламно-довідковими матеріалами нової техніки або побутових товарів?
32. Знайомитись з довідками і різними порадами щодо ремонту домашньої техніки, чи меблів, чи одягу, або про виготовлення саморобок, або про будь-яку іншу ручну працю для дому?
33. Знайомитись з військовою технікою?
34. Спостерігати за спортивними змаганнями?
35. Проводити досліди з фізики?
36. Розв'язувати математичні задачі?
37. Розбиратися у будові радіотехнічної, електричної, електронної апаратури?
38. Розбиратися у технічних схемах або кресленнях?
39. Проводити досліди з хімії?
40. Працювати в саду, на городі, на фермі?
41. Знайомитись із причинами виникнення різних захворювань?
42. Збирати географічні нотатки, схеми, карти, експонати (геологічні, археологічні)?
43. Обговорювати політичні події в країні або за кордоном?
44. Вивчати мову (іноземну або рідну)?

45. Співати, грати на музичному інструменті, малювати, займатись будьяким іншим видом мистецької діяльності?
46. Піклуватися про малих дітей?
47. Знайомитись із новими теоріями загальної або практичної психології?
48. Стежити за змінами валютних обмінних курсів?
49. Піклуватися про порядок і комфорт у своєму домі?
50. Брати участь у військовій підготовці?
51. Брати участь у спортивних іграх?
52. Працювати у фізичному гуртку або займатися самоосвітою з фізики?
53. Працювати у математичному гуртку або займатися самоосвітою з математики?
54. Ремонтувати або налагоджувати радіотехнічну або електронну апаратуру, або електроприлади?
55. Складати або ремонтувати різні технічні механізми або пристрої?
56. Працювати у хімічному гуртку або займатися самоосвітою з хімії?
57. Працювати у біологічному гуртку або займатися самоосвітою з біології?
58. Доглядати за хворими?
59. Працювати з географічними картами?
60. Ознайомлюватися з історичними пам'ятками культури різних народів?
61. Вести свій особистий щоденник або в писемній формі викладати свої спостережені, думки?
62. Брати участь у роботі гуртка або студії художньої самодіяльності?
63. Обговорювати питання педагогічної роботи?
64. Вишукувати (визначати) можливості застосування рекомендацій психологічної або філософської науки в житті людей?

65. Давати поради людям (товаришам, родичам або добрим знайомим) щодо вигідного вкладання грошей у приватні або державні заходи?
66. Надавати людям різні побутові послуги?
67. Брати участь у військових іграх або походах?
68. Брати участь у спортивних змаганнях?
69. Брати участь у конкурсах з фізики?
70. Брати участь у конкурсах з математики?
71. Скласти або ремонтувати радіотехнічні прилади?
72. Робити технічні моделі (літаки, автомобілі або якісь інші конструкції)?
73. Брати участь у конкурсах з хімії?
74. Брати участь у конкурсах з біології?
75. Знайомитись з роботою медичного працівника?
76. Користуватись маршрутними схемами або географічними картами?
77. Брати участь у роботі історичного гуртка або самостійно займатися питаннями історії?
78. Брати участь у роботі літературного або лінгвістичного (мовного) гуртка або самостійно займатися проблемними питаннями літератури чи мови?
79. Грати на музичних інструментах, або малювати, або займатися різьбленням чи якоюсь іншою творчою практичною діяльністю?
80. Замінювати вчителя в якому-небудь з молодших класів, якщо в цьому виникає потреба?
81. Формулювати (визначати) свої власні погляди на життєві проблеми або на поведінку людей з позицій філософської або психологічної науки?

82. Розраховувати, передбачувати, прогнозувати можливості вигідного інвестування (вкладання) грошей у перспективні заходи або вкладання своєї власної праці в такі самі заходи з метою матеріальної або духовної вигоди?
83. Піклуватися про сімейний бюджет (можливе його підвищення або раціональне використання)?
84. Брати участь у організації військових тренувань або ігор, або походів.
85. Брати участь у роботі спортивної секції, або спортивної школи, або спортивного гуртка, або самостійно займатися спортом?
86. Виступати з інформаційними повідомленнями про нові досягнення у фізиці або про цікаві фізичні явища (ознайомлювати з цим своїх товаришів)?
87. Брати участь у проведенні математичних ігор або ознайомлювати своїх товаришів з цікавими питаннями математики?
88. Брати участь у роботі радіотехнічного гуртка або самостійно займатися радіотехнічними розробками?
89. Брати участь у роботі з технічної творчості?
90. Брати участь в експериментальній роботі з хімії?
91. Брати участь в експериментальній роботі з біології?
92. Надавати медичну допомогу людям або тваринам?
93. Брати участь у географічних, або геологічних, або археологічних експедиціях, або в туристичних походах з метою краєзнавства?
94. Брати участь у походах або екскурсіях за історичною тематикою?
95. Брати участь у літературних зустрічах, або в обговореннях літературної теми, або в літературному диспуті?
96. Брати участь у конкурсах художньої самодіяльності, або в самостійному художньому виступі, або у виставці своїх творчих виробів?
97. Брати участь в організації і проведенні ігор і цікавого дозвілля для дітей?

98. Використовувати свої знання психології людини для покращання свого спілкування з людьми або для впливу на людину з метою зміни її поведінки?

99. Самостійно або разом з людиною, якій ви довіряєте, проводити ділові операції з метою одержання матеріальних вигід (у торгівлі або послугах, або у виробництві тощо)?

100. Піклуватися про забезпечення своїх друзів або родичів побутовими зручностями, вигодами (зробити необхідну купівлю, або приготувати їжу, або щось відремонтувати тощо) ?

101. Вивчати військову справу?

102. Вести тренерську роботу з якого-небудь виду спорту?

ОДАНІ-2. Бланк відповідей

Прізвище, ім'я _____

Школа _____ Клас _____

Дата _____

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68
69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85
86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

Дешифратор

Фізика	Математика	Електрорадіотехніка	Техніка	Хімія	Біологія	Медицина	Географія	Історія
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Філологія	Мистецтво	Педагогіка	Психологія	Бізнес	Сфера обслуговування	Військова справа	Спорт	
10	11	12	13	14	15	16	17	